

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Alžběta Falátková

**Viktimologické souvislosti u nezletilých obětí
trestného činu násilné povahy**

**Victimological aspects in juvenile victims of violent
crime**

Praha 2022

Vedoucí práce: Mgr. Karolína Faberová

Poděkování:

Ráda bych zde poděkovala své vedoucí práce Mgr. Karolíně Faberové za její trpělivost, věcné podněty a podpůrné vedení po celou dobu psaní mé bakalářské práce. Jsem vděčná za to, že si vždycky našla čas na doporučení odborné literatury, korekturu a poskytnutí dalších podpůrných materiálů a podnětů, které mi dopomohly se v tématu lépe zorientovat. Také bych ráda poděkovala za zprostředkování rozhovoru s Kpt. Mgr. Jülií Gábrišovou, který mi pomohl vidět poznatky z literárně přehledové části kritičtějším pohledem.

Také bych chtěla poděkovat Kpt. Mgr. Jülii Gábrišové, vedoucí krizových interventů u Policie ČR, která si na mě udělala čas i přes svůj nabitý program. Její trpělivé odpovědi na všechny mé otázky mi pomohly utřídit si poznatky z odborné literatury a propojit si je s praxí.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval/a samostatně, že jsem řádně citoval/a všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 1. května 2022

.....

Podpis

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá vybranými technikami při práci s oběťmi trestného činu násilné povahy. Cílovou skupinou práce jsou osoby mladší 18 let. Děti podle českého práva spadají do kategorie zvlášť zranitelných obětí. Daná skupina má specifická práva a proto uvádíme psychologické a právní aspekty práce s těmito oběťmi. Práce se soustředí na postupy snižující riziko sekundární viktimizace. Popisuje metody využívané v Českém prostředí i v zahraničí a snaží se o jejich porovnání. Nejvíce používaný v zahraničí se ukazuje NICHD protokol. Protokol usiluje o standardizaci postupu vyšetřovatele a eliminaci sugestibility výpovědi dítěte. Rozporované se ukázaly být Anatomické panenky, které mnoho autorů považuje za velmi problematické. Z hlediska vývojových specifik mají děti mladšího školního věku již dobře rozvinuté oblasti mozku pro uchování a vybavení si vzpomínek. Problematické ale může být abstraktní myšlení, které využívá například Kognitivní interview. Dále snaha ochránit pachatele nebo pochopení chování a motivů ostatních. V empirické části práce navrhujeme výzkum zabývající se fenoménem ideální oběti. Výzkumný soubor se skládá z kriminalistů pracujících s dětskou obětí, a to s minimální praxí pěti let. Studie by mohla přispět k predikci rizik sekundární viktimizace. Zároveň by mohl být podkladem pro další výzkum v oblasti dětské viktimologie.

Klíčová slova

Forenzní interview, oběť, vyšetřovatel, sekundární viktimizace, dětská oběť

Abstract

The bachelor thesis deals with selected techniques in working with victims of a violent crime. The target group of work is persons younger 18 years. According to Czech law children fall into the category of especially vulnerable victims. The group has specific rights, which is why we present the psychological and legal aspects of working with these victims. The work focuses on procedures reducing the risk of secondary victimization. It describes the methods used in the Czech Republic and abroad and tries to compare them. The most widely used abroad is the NICHD protocol. The protocol seeks to standardize the investigator's procedure and eliminate the suggestibility of the child's testimony. Disputed turned out to be Anatomical dolls, which many authors finds very problematic. In terms of developmental specifics, children between 6 – 12 (Middle childhood) have already well-developed areas of the brain for preserving and recalling memories. However, abstract thinking which is used Cognitive Interview can be problematic. Furthermore, the effort to protect the offender or the lack of understanding of the behaviour and motives of others. In the empirical part of the thesis, we propose research dealing with the phenomenon of ideal victim. The research group consists of criminologists working with a child victim, with a minimum experience of five years. The study could contribute to the prediction of the risks of secondary victimization. At the same time, it could be the basis for further research in the field of child victimology.

Key words

Forensic interview, victim, investigator, secondary victimization, child victim

Obsah

OBSAH	5
ÚVOD	5
LITERÁRNĚ PŘEHLEDOVÁ ČÁST	8
1. VIKTIMOLOGIE.....	8
1.1 OBOR VIKTIMOLOGIE.....	8
1.2 VIKTIMIZACE.....	9
1.3 ZVLÁŠTĚ ZRANITELNÉ OBĚTI.....	10
1.4 FENOMÉN IDEÁLNÍ OBĚTI.....	11
2. MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK – VÝVOJOVÉ ÚKOLY A KRITICKÉ MOMENTY	13
2.1 OBECNÉ ZÁKONITOSTI	13
2.2 KOGNITIVNÍ SPECIFIKA CÍLOVÉ SKUPINY	14
2.3 RODINA A VZTAHY.....	16
3. METODY PRÁCE S CÍLOVOU SKUPINOU – DĚTI MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	18
3.1 KOGNITIVNÍ INTERVIEW	18
3.2 ANATOMICKÉ PANENKY	20
3.3 KRESBA.....	21
3.3.1 <i>Anatomická kresba</i>	21
3.3.2 <i>Kresba v průběhu rozhovoru</i>	22
3.4 NICHD (NATIONAL INSTITUTE FOR CHILD HEALTH AND DEVELOPMENT).....	22
3.5 FIA (MICHIGANSKÝ PROTOKOL FORENZNÍHO INTERVIEW)	24
3.6 RATAAC (RAPPORT, ANATOMY IDENTIFICATION, TOUCH INQUIRY, ABUSE SCENARIO, CLOSURE)	24
3.8 TESTIMONAL COMPETENCY SCREENING	26
4. NÁSTRAHY PRÁCE S DĚTMI MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	27
4.1 FALEŠNÉ VZPOMÍNKY.....	27
4.2 PAMĚŤ A SCHOPNOST VYJÁDŘENÍ.....	28
4.3 SUGESTIBILITA	30
4.4 KOMUNIKAČNÍ DOVEDNOSTI.....	32
EMPIRICKÁ ČÁST	33

5. NÁVRH EMPIRICKÉHO VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	33
5.1. VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	34
5.2 OPERACIONALIZACE PROMĚNNÝCH.....	34
5.3. ETIKA NAVRHOVANÉHO VÝZKUMU	34
5.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR.....	35
5.4 PROCEDURA VÝZKUMNÉHO EMPIRICKÉHO ŠETŘENÍ.....	36
5.5 POPIS ROZBOR A INTERPRETACE DAT.....	39
DISKUSE.....	40
ZÁVĚR	43
SEZNAM ZKRATEK	46
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	47

Úvod

Bakalářská práce se zabývá tématem obětí v procesu trestního řízení. Konkrétně obětí ve věku dětí mladšího školního věku, na kterých byl spáchán trestný čin násilné povahy. Z celého procesu se primárně soustředíme na část forenzního interview s dítětem. Zaměřujeme se nejen na obecné techniky a způsoby vedení rozhovoru s dítětem ze strany vyšetřovatele. Cílem práce je popsat, jak by měl vyšetřovatel přistupovat k oběti mladšího školního věku, aby co nejvíce předešel riziku sekundární viktimizace. V bakalářské práci tedy popisujeme moderní způsoby vedení forenzního interview a doplňující techniky, které se dnes používají v České republice a ve světě. Vycházíme jak z odborné literatury, tak z aktuálních výzkumů na poli forenzní psychologie.

První dvě kapitoly bakalářské práce slouží k vymezení pojmů a specifik cílové skupiny.

V první kapitole se zaměřujeme na viktimologii obecně. Popisujeme zde tento obor a předmět, kterým se zabývá. Dále stručně nastiňujeme obecné informace o viktimizaci. Definujeme viktimizaci, na jaké části se dělí a jaký může mít trestný čin dopad na oběť. V závěru této kapitoly se věnujeme zvláště zranitelným obětem. Uvádíme tento specifický okruh obětí jako samostatnou podkapitolu, protože do této kategorie spadají i osoby mladší 18 let. Tedy i cílová skupina, která se týká této práce. Popisujeme, jak zvláště zranitelné oběti vymezuje právo, jaká jsou jejich specifická práva oproti ostatním a kdo všechno do této kategorie spadá. Na závěr zmiňujeme fenomén ideální oběti, který úzce souvisí s empirickou částí bakalářské práce.

Ve druhé kapitole se věnujeme vymezení cílové skupiny. Zde popisujeme věkové rozmezí dětí v mladším školním věku. Věnujeme se také vývojovým specifikům těchto dětí. Zmiňujeme například udržení pozornosti, komunikační dovednosti nebo kognitivní schopnosti dítěte mladšího školního věku. Jak uvádíme níže, vývojová úroveň je velmi důležitá pro zvolení vhodného způsobu komunikace s dítětem. A to proto, že některá mozková centra dozrávají až v pozdějším věku dítěte (Peterson et al. 2016). Způsob forenzního interview by měl být jinak vedený pro děti předškolního věku a děti mladšího školního věku. Z důvodu velké vývojové odlišnosti. Znalost vývojových specifik je důležitá především proto, že některé techniky navazují na vývojové stupně kognitivních schopností, kterých ještě dítě nemuselo dosáhnout, což by mohlo výrazně zkomplikovat další průběh trestního řízení. Z tohoto důvodu zde uvádíme vývojová specifika dětí mladšího školního věku. Obě kapitoly (Viktimologie a Vymezení cílové skupiny) stručně popisují pouze nejdůležitější fakta relevantní pro závěrečnou práci, a to z toho důvodu, že nejsou stěžejní částí mé práce.

Ve třetí kapitole se věnujeme vybraným metodám práce s dětmi v rámci forenzního interview. Tato kapitola je hlavní částí této práce. Všechny techniky, které uvádíme, se zaměřují buď konkrétně na děti mladšího školního věku nebo na děti všech věkových kategorií. Je to tak z důvodů, že většina technik se věnuje práci s dětmi v širším vývojovém spektru. Nespecifikují se tedy pouze na mladší školní věk. To ale neznamená, že nejsou pro tyto děti vhodné. Snažili jsme se uvést ty metody, které jsou velmi vhodné právě pro děti ve věku od 6 do 12 let. V rámci každé zmíněné techniky nastiňujeme přínosy nebo negativa pro práci s dětmi mladšího školního věku. První podkapitola se věnuje kognitivnímu interview. Tato metoda se sice zaměřuje spíše na práci se svědky trestného činu (Kostelníková et al., 2020). Ovšem u dětí často role svědka a oběti splývá a z toho důvodu jsem se rozhodla tuto techniku ve své práci uvést. Dále se věnuji hojně používaným Anatomickým panenčkám. Anatomické panenky jsou využívány pro usnadnění forenzního rozhovoru s dětmi, které se staly obětmi zneužití (Daigle, L. E. & Muftić, L. R., 2016). Tato metoda má spoustu pozitivních vlastností, přináší však i své stinné stránky. Ve třetí podkapitole uvádím využití kresby v rámci výslechu a jejího přínosu a kritiky. V další kapitole zmiňuji techniku National Institut for Child Health and Development (NICHD) protokol (Boukalová et al., 2020). U nás tato technika sice není využívána, ale jedná se o protokol ve velké míře používaný v zahraničí. Zároveň jde o techniku, jejíž funkčnost ověřilo již několik studií. Dále stručně představuji Michiganský protokol vedení rozhovoru s dítětem a forenzní protokol RATAC (Rapport, Anatomy Identification, Touch Inquiry, Abuse Scenario, Closure)

. V závěru této kapitoly se věnujeme vzhledu výslechové místnosti, kde se provádí forenzní rozhovory s dětmi. Nejedná se přímo o metodu práce s cílovou skupinou. Ovšem jak uvádějí odborníci, u obětí a obzvláště u obětí mladších 18 let, je velmi důležité, aby se oběti během výslechu cítily bezpečně (Brown et al., 2018; Netík & Netíková, 1994). Z tohoto důvodu pokládám za důležité zde podobu výslechové místnosti uvést.

V poslední kapitole nastiňujeme základní nástrahy práce s dětmi mladšího školního věku. V první podkapitole se věnuji problematice falešných vzpomínek. Uvádíme autory, kteří s termínem přišli a postupy, jak pracovat s dítětem, abychom co nejvíce předešli tomuto fenoménu. Dále se věnujeme paměti a komunikaci s dítětem. Zde uvádíme vývojová specifika paměti a centrální nervové soustavy. Tato problematika je důležitá nejen pro zvolení způsobu komunikace s dítětem ale i pro to, jestli si vůbec dítě dokáže vybavit události z dlouhodobé paměti nebo jakou techniku můžeme s konkrétním dítětem použít. V další části se věnujeme sugestibilitě dítěte. Čeho by se měl vyšetřovatel vyvarovat, aby nevyvolával u dítěte nepravdivé odpovědi nebo jaké techniky

podporují nebo naopak tlumí sugestibilitu. Dále píšeme o komunikačních dovednostech a v závěru podkapitoly stručně uvádíme techniku zkoumající schopnost oběti vypovídat.

Empirická část bakalářské práce se bude věnovat návrhu výzkumu, který souvisí s problematikou bakalářské práce. V návrhu výzkumného šetření se zabýváme fenoménem ideální oběti, který jako první předložil Nils Christie v 80. letech minulého století (Christie, 1986). Jedná se o fenomén projevů nedůvěry, bagatelizace prožitků oběti, pokud se oběť nechová v souladu s našimi očekáváními. Dané projevy ze strany vyšetřovatele mohou přispět k sekundární viktimizaci oběti. V empirické části práce vycházíme z výzkumů na dospělé populaci. Cílem by bylo ověřit zjištění výzkumníků u obětí ve věku mladšího školního věku.

V závěru práce diskutujeme poznatky z literárně přehledové a empirické části práce. Zaměřujeme se na popsání obraných prvků proti vzniku sekundární viktimizace v popsáných metodách. Snažíme se skloubit popsaná rizika, která směřují ke vzniku sekundární viktimizace s mechanizmy, se kterými pracují konkrétní metody. Zároveň popisujeme, co jsou naopak prvky podporující vznik opětovné traumatizace oběti v rámci forezního interview.

LITERÁRNĚ PŘEHLEDOVÁ ČÁST

1. Viktimologie

Cílem této kapitoly je stručně představit vědní obor viktimologie. Nejprve v kapitole popisujeme, co to je viktimologie a čím se obor zabývá. Následně představíme okruh obětí trestných činů, které trestní právo České republiky definuje jako zvlášť zranitelné oběti trestného činu. Do této kategorie spadá skupina obětí, kterými se v bakalářské práci přímo zabýváme (Zbořilová et al., 2020; Čírtková, 2014). V podkapitole popíšeme, které oběti spadají do definice zvlášť zranitelných obětí a jaká jsou jejich práva. Cílem této kapitoly je uvedení do problematiky viktimologie.

1.1 Obor viktimologie

Viktimologie je obor, který se zabývá oběťmi trestných činů (Zbořilová et al., 2020; Čírtková, 2013; Daigle et al., 2016). Sleduje trestný čin z pohledu oběti a zároveň všechny aspekty, které s obětí souvisí. Jsou to například biologické, psychologické a sociální vlastnosti oběti. Důvody a následky viktimizace. Dále jaký byl nebo je vztah mezi pachatelem a obětí nebo interakce mezi obětí a právním systémem. V poslední řadě se viktimologie zabývá prevencí viktimizace a pomocí obětem při zařazení se zpátky do společnosti (Zbořilová et al., 2020; Daigle, L. E. & Muftić, L. R., 2016). Podle Zbořilové et al. (2020) se obětí trestného činu u nás stává každý třetí člověk. Pokud ale vezmeme v úvahu latentní kriminalitu neboli trestné činy, které nebyly nahlášený, je obětí mnohem více. Například ve Spojených státech amerických bylo podle National Crime Victimization Survey za rok 2020 pouze 40 % násilných trestných činů nahlášeno policii (Morgan & Thompson, 2021). Daná čísla zde uvádím z důvodu naznačení rozsáhlosti problematiky.

Oběti dělíme do tří kategorií: primární, sekundární a terciární (Zbořilová et al., 2020). Primární oběť je přímá oběť trestného činu. Do sekundární kategorie patří blízké okolí oběti. To jsou lidé, kteří k oběti chovají silný citový vztah. A do terciální zahrnujeme širší okolí oběti (sousedé nebo komunita) (Zbořilová et al., 2020; Corteen et al., 2016).

Obětem trestných činů se kriminologie a další obory začaly věnovat v 50. letech 20. století. A teprve až v roce 2013 u nás vzešel v platnost zákon č. 45/2013 Sb. o obětech trestného činu, který spravuje práva obětí. Mezi daná práva spadají: poskytnutí odborné pomoci, právo na

informace, ochranu před hrozícím nebezpečím, ochranu na soukromí a ochranu před druhotnou újmou neboli sekundární viktimizací, které se věnuji níže (Zbořilová et al., 2020).

1.2 Viktimizace

Pojmem viktimizace je proces, kvůli kterému se jedinec stane obětí trestného činu (Zbořilová et al., 2020). Proces dělíme na tři části: primární, sekundární a terciární (Corteen et al., 2016).

Primární viktimizace je újma, kterou na oběti zanechá samotný čin a jeho pachatel. Jedná se o újmu finanční, fyzickou nebo psychickou a její dopady nazýváme primární rány (Zbořilová et al., 2020). U dětí mladšího školního věku může primární viktimizace způsobit sebeobviňování, depresi, ovlivnit pohled na svět a jejich vlastní hierarchii hodnot (Boukalová et al., 2006).

Sekundární viktimizace vzniká až při kontaktu oběti s reakcemi okolí na čin a oběť jako takovou. Může se jednat o reakce blízkého okolí oběti nebo o necitlivý přístup odborníků v rámci trestního řízení. Například psychologů, policistů nebo soudních znalců. (Zbořilová et al., 2020; Davies et al., 2007). To, jak se jednotlivci v průběhu vyšetřování chovají k oběti, může zapříčinit její opětovnou viktimizaci (Daigle, L. E. & Muftić, L. R., 2016). Traumatizující může být například bagatelizování celé situace, nedůvěra vůči oběti nebo její očerňování (Zbořilová et al., 2020; Davies et al., 2007). Ze strany médií může oběť zažívat pocity ztráty důstojnosti, pokud jsou o ní odhalovány citlivé detaily. Dopady všech těchto aspektů nazýváme souhrnně jako sekundární rány (Zbořilová et al., 2020). Sekundární rány jsou směs pocitů vznikajících jako následek sekundární viktimizace. Dnes se má za to, že mohou být více traumatizující než rány primární. Souhrnně je můžeme rozřadit do tří skupin: pocit nespravedlnosti, nedůstojnosti a izolace (Čírtková, 2013).

Terciární viktimizací se rozumí buď problém s navrácením se do běžného života nebo postižení dalších osob, například pozůstalých oběti. (Zbořilová et al., 2020). Pokud hovoříme o zasažení nejbližšího okolí oběti, můžeme se v odborné literatuře setkat i s termínem „vicarious victimization“ neboli zastupující/zástupná viktimizace (Daigle, L. E. & Muftić, L. R., 2016).

Pokud se obětí trestného činu stane dítě, odborníci uvádějí specifickou kategorii viktimizace. *Dětskou viktimizaci* dělíme na samostatné tři podskupiny: pandemickou, akutní a extraordinární. Skupiny jsou rozdělené podle závažnosti a pravděpodobnosti výskytu. S *pandemickou viktimizací* se setká největší počet dětí. Spadá sem jakékoliv fyzické napadení dítěte ať už od dospělých či vrstevníků nebo sourozenců. Dále se sem řadí situace, když se dítě stane obětí majetkového zločinu (krádež, loupež, vandalismus). *Akutní viktimizaci* prožije dítě, které se stalo obětí například

zneužívání či zanedbání péče rodinným příslušníkem. Do poslední kategorie *extraordinární viktimizace* spadají nejméně vyskytující se trestné činy na dětech. Jedná se o únos neznámou osobou nebo zločiny vedoucí k úmrtí dítěte (Boukalová et al., 2006).

1.3 Zvlášť zranitelné oběti

Zvlášť zranitelné oběti trestného činu jsou nazývány oběti, kterým *zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů* (2013) vymezuje specifická práva. Oběti spadající do této definice byly posuzovány podle závažnosti důsledků trestného činu na duševní zdraví oběti (Čírtková, 2014). Jedná se o: děti nebo osoby vysokého věku, osoby s fyzickým handicapem, poruchou intelektu, duševním onemocněním, oběti obchodu s lidmi a oběti trestných činů zahrnujících sexuální násilí nebo činy kvůli nimž hrozí riziko zvýšené psychické újmy, a to v kontextu například s věkem, rasou, náboženským vyznáním nebo sexuální orientací (Zbořilová et al., 2020; Čírtková, 2014). Všechny výše uvedené oběti mají z hlediska zákona práva nárok na zvláštní zacházení v průběhu trestního řízení. Jedná se například o právo na citlivě vedený výslech jednou a stejnou osobou. Dále si oběť může určit pohlaví vyšetřovatele (Čírtková, 2014). Dítě se bude cítit více komfortně v prostředí vyšetřovatele, který nepředstavuje pohlaví pachatele, kterým dítě bylo zneužito (Boukalová et al., 2020). Ve Spojených státech amerických mají oběti mladší 18 let, oproti jiným obětem, právo na komunikaci v jazyce, kterému rozumí, na zvýšenou ochranu osobních informací a oddělenou čekací místnost během soudního procesu (Daigle, L. E. & Muftić, L. R., 2016). Dále mají specifické podmínky průběhu soudního řízení. Jejich výpověď může proběhnout skrze videonahrávku, online přes počítač nebo za jednosměrným sklem. Daná opatření jsou z důvodu, aby se oběť nemusela setkat s podezřelým během soudního řízení (Daigle, L. E. & Muftić, L. R., 2016). Podobná praxe je i ve Skandinávii. Výpověď dítěte je nahrána na video před soudním procesem. Tím pádem dítě nemusí být přítomno u soudního řízení s pachatelem, a to ani v případě, že se pachatel odvolá (Myklebust, 2017). Podobnou praxi uvádí i Shaffer & Knipp (2010). Díky tomu může být snížen pocit úzkosti a strachu z potrestání, pokud dítě ví, že se nemusí během soudního procesu setkat s pachatelem nebo členy rodiny. Podle studie Goodman et al. (1992) opětovné setkání dítěte s pachatelem totiž může u obětí vyvolat stresovou reakci a menší kvalitu výpovědi před soudem. Zjištění zabývající se dlouhodobým vlivem svědecké výpovědi před soudem se zabývala longitudinální studie Quas et al. (2005). Pokud oběti svědčily opakovaně před soudem, objevovaly se u nich dlouhodobé následky traumatu, a potýkaly se s horší kvalitou

duševního zdraví. Zde je právě výhodou, pokud svědecká výpověď dítěte je nahrána na videokameru, neboť oběť nemusí vypovídat opakovaně. Podobné závěry má i longitudinální studie Elmi et al. (2018) na obětech od 6 do 14 let. Děti, které musely svědčit více než jednou, vykazovaly dva roky po výpovědi větší úroveň distresu. Výše uvedené studie pouze potvrzují prodlužování revitalizace oběti, pokud se během soudního řízení setká s pachatelem, na což upozorňuje Boukalová et al. (2020).

1.4 Fenomén ideální oběti

Fenomén ideální oběti představil Nils Christie v roce 1986 (Christie, 1986). Podle Christieho (1986) má ideální oběť několik následujících znaků. Za prvé jedná se o někoho, kdo je *slabý*. Například starší paní okradená mladším vysokým a urostlým mužem. Dále se jedná o někoho, kdo se *zabývá něčím ušlechtilým*. Když to vztáhneme na výše uvedeném příkladu, tak starší paní byla okradena cestou od své sestry, o kterou pečuje. Další kritérium je, že chování oběti *není možno nijak vinit*. Starší paní vracející se od své sestry v průběhu dne (nikoli v noci). Útočník byl silnější a zároveň charakterově „špatný“. Za peníze ukradené starší paní si šel koupit drogy, a v poslední řadě útočníka oběť *neznala*. Neměli mezi sebou žádný vztah. V našem případě starší paní tedy okradl útočník, se kterým se nikdy předtím neviděli. Oproti naší starší paní obdrží úplně jiný status mladý muž, který během svého pobytu v baru je udeřen do hlavy svou kamarádkou a okraden. A to i přes to, že jeho zranění mohou být mnohem závažnější a peníze jemu odcizené mnohem důležitější pro jeho další existenci (Christie, 1986). Ve studii Bosma et al. (2018) se zabývali fenoménem ideální oběti a zkoumali vliv pohlaví, projevovaných emocí a typu viktimizace oběti na okolí. V jejich studii zjistili, že pozorovatelé hodnotili pozitivněji, pokud oběť byla žena spíše než muž. Zároveň, pokud oběť projevovala smutek, byla hodnocena vřeleji, než když převládající emoce u ní byl vztek. Výsledky ukázaly, že převládající emoce oběti měla vliv na hodnocení její věrohodnosti pozorovateli. Daná zjištění mohou být problematická, neboť projevená nedůvěra v oběť může výrazně přispět k vzniku sekundární viktimizace (Zbořilová et al., 2020; Čírtková, 2013). Roli ve vnímání oběti hraje pravděpodobně i její charakter. Podle studie Hanslmaiera & Baiera (2015) byla oběť přijímána pozorovateli mnohem vřeleji, pokud se jednalo o příjemnou a sympatickou osobu.

S oběťmi trestných činů se pojí hned několik mýtů, který fenomén ideální oběti podporují. Například, že oběť vždy měla možnost se ubránit nebo, že oběť útočníka vyprovokovala. Dále také

víra ve spravedlivý svět. Máme představu, že špatné věci se dějí zlým lidem a dobré těm hodným. To že se obětí trestného činu stane někdo, kdo nám do této škatulky nezapadá tuhle naši představu ohrožuje. Proto máme tendenci hledat něco, co oběť „udělala špatně“ (Velikovská, 2016).

2. Mladší školní věk – vývojové úkoly a kritické momenty

V bakalářské práci se zaměřujeme na věkovou skupinu dětí v období mladšího školního věku. V této kapitole vymezujeme cílovou skupinu práce a její specifika. Nastiňujeme věkové rozmezí dítěte spadajícího do této vývojové kategorie. Dále zběžně představíme, v jaké fázi se nachází kognitivní a emoční úroveň dítěte. Znat vývojová specifika konkrétního dítěte je pro práci s dětskou obětí velmi důležité. Z toho důvodu zde uvádíme stručný nástin toho, jaké schopnosti a dovednosti by dítě v mladším školním věku již mělo mít a které se naopak nacházejí až v další vývojové fázi.

2.1 Obecné zákonitosti

Mladším školním věkem se rozumí dítě ve věku od 6/7 do 12 let (Langmeier et al., 2006). Dítě se nachází ve fázi tak zvaného střízlivého realismu. To znamená, že se soustředí na to, co se u něj momentálně děje a jak se to děje. Dítě v tomto věku je zaměřeno na objevování světa v jeho realistické podobě. Je hodně zvědavé, chce si věci vyzkoušet a osahat si je. Učení není už jen nárazové na principu tady a teď ale dokáže si již tvořit plány a strategie, jak se učit. Dochází ke zlepšování hrubé ale i jemné motoriky a zároveň se vyvíjí i smyslové vnímání dítěte. Dítě v tomto věku dokáže již oddálit uspokojení svých potřeb (je méně egocentrické), je vytrvalejší, dokáže lépe a déle udržet pozornost i na více věcí na jednou. Velmi rychle se rozvíjí i jeho řeč a slovní zásoba. Do 10 let věku by mělo dítě umět zhruba 40–50 tisíc slov. Zvládne tvořit složitější souvětí a jeho slovní zásoba je mnohem bohatší (Brown 2008; Langmeier et al., 2006). Zvyšuje se také schopnost seberegulace. Ta podle Langmeiera et al. (2006) závisí na dvou věcech: emoční reaktivitě a schopnosti ovládnání emočních reakcí vůlí. Již dokáže pochopit přítomnost více emocí v posloupnosti za sebou. Ovšem přítomnosti dvou různých emocí najednou dítě chápe až ke konci tohoto období (cca okolo 10 let věku). V mladším školním věku také dozrává vlastní uvědomělé sebehodnocení. Začíná si uvědomovat stabilitu osobnostních vlastností v čase a zároveň se srovnává s ostatními na základě schopností (Langmeier et al., 2006).

Na rozdíl od dítěte předškolního věku dokáže již rozlišit časový sled událostí a říct co bylo dříve a co později (Langmeier et al., 2006). Dokonce děti v mladším školním dokážou říci, jestli a k jaké změně případně došlo (Shaffer & Kipp. 2010). Dochází ke stabilizaci krátkodobé i dlouhodobé paměti. Zároveň ale vrcholí schopnost živé představivosti neboli eidentismu (Langmeier et al., 2006).

Ohledně kognitivního vývoje dítě již dokáže velmi dobře používat logické myšlení bez předchozí zkušenosti s problémem, který řeší. Schopnost myslet abstraktně se ale rozvíjí až na konci tohoto období (cca okolo 11 roku života). Dítě tedy zatím zvládá uvažovat pouze na základě věcí, které si může názorně představit (Brown 2008; Langmeier et al., 2006). Dítě si pro logické úsudky potřebuje umět vjemy nebo obsahy představit jinak je pro něj zatím komplikovaná tvorba úsudku. Usuzování bez možnosti představy se rozvíjí až na konci období mladšího školního věku. (Langmeier et al., 2006). Znamená to, že dítě je schopno mluvit v abstraktních pojmech, ale jenom pokud se to váže na nějakou konkrétní věc, se kterou má navíc přímou zkušenost (Nolen-Hoeksama et al., 2012).

Se začátkem mladšího školního věku jako vývojové etapy dochází k rozvoji *autonomní morálky*. Dítě dokáže dobře rozlišit, co je dobré a špatné bez ohledu na autoritu. Ovšem rozdílnost potrestání s ohledem na situaci se rozvíjí až později. (Langmeier et al., 2006). Právě proto, že si děti již uvědomují, jaké následky nesou činy, mají občas děti tendenci chránit pachatele (Magnusson et al., 2020). Zároveň má dítě ve fázi autonomní morálky tendence být „hodným dítětem“ za všech okolností, protože to považuje za správné. Podle toho také řeší situace, do kterých se dostává. Této tendenci odpovídá 2. stadium vývoje podle Kohlberga. Tedy *konvenční úroveň*. Dítě v této fázi má tendence splnit sociální očekávání od okolí a to proto, že se snaží udržet dobré vztahy. V pozdějším typu této fáze se chová tak, aby předešlo kritice autorit a vyhnulo se tak pocitům viny (Langmeier et al., 2006).

Problematika této cílové skupiny a dětí obecně je, že jsou velmi zranitelné z důvodu ekonomické a sociální závislosti na jejich blízkém okolí (Corteen et al., 2016). Pokud se stanou obětí šikany nemohou sami změnit školu nebo kroužek, ve kterém se do problematických situací dostávají. Jejich zranitelnost pramení i z jejich menší fyzické zdatnosti. Děti jsou oproti dospělým fyzicky slabší a mohou se tedy snadněji stát terčem. (Boukalová et al., 2006).

2.2 Kognitivní specifika cílové skupiny

Začátek mladšího školního věku a kognitivní úrovně s ním spojené je podle Piageta okolo sedmi let věku. Dítě je zde již schopno usuzovat na základě logických operací. Zároveň již neusuzuje pouze na základě toho, že se s problémem dříve setkalo. Dokáže logicky usuzovat i bez toho. Ovšem podmínkou pro logické úsudky je to, že si vjemy musí umět spojit s reálnými objekty nebo situacemi (Langmeier et al., 2006; Vágnerová & Lisá, 2021). Pro dítě v mladším školním

věku je náročné představit si nebo nakreslit něco, co nemá reálný základ (Shaffer&Kipp, 2010). Hezky se to dá ukázat na příkladu *korálkového testu*. Pokud před předškolním dítětem přesypeme korálky z malé a široké sklenice do vysoké a úzké, bude tvrdit, že jejich počet se změnil. Oproti tomu dítě, které již dosahuje na stádium *konkrétních operací* si již bude jisté, že jejich počet je stejný. Dítě dokáže zhodnotit, že první sklenice je sice malá, ale zato široká. Kdežto druhá sklenice je sice užší, ale zase vyšší než sklenice první. Tedy, že jsou stejné. Zároveň rozumí tomu, že jsme během přelévání korálek nemohli nic přidat ani ubrat (Langmeier et al., 2006). Tento fenomén se nazývá *princip konzervace* (Nolen-Hoeksema et al., 2012; Vágnerová & Lisá, 2021). Zároveň pokud korálky přesypeme opět zpátky, dítě již ví, že jejich počet se opět nezměnil (*reverzibilita*). Dítě také zvládá již posoudit dohromady více aspektů a z nich složit konkrétní obraz nebo úsudek (Langmeier et al., 2006). Daný fenomén se nazývá schopnost *decentrace* (Vágnerová & Lisá, 2021). Dokáže si také v hlavě seřadit, jak jdou po sobě různé činnosti (Nolen-Hoeksema et al., 2012). Ovšem pokud bychom po dítěti v mladším školním věku chtěli, aby nám nakreslilo tři okého člověka odpoví, že přece žádný člověk nemá tři oči (Shaffer & Kipp, 2010). Pro je dítě přijatelnější, pokud může vycházet z vlastní zkušenosti, která u tohohle příklady chybí (Vágnerová & Lisá, 2021).

Dítě v mladším školním věku chápe *třídy prvků*, dokáže tedy již poznat, že máme třídu „jablka“ a v ní jsou pak červená a zelená. Dále také rozumí *příčině a následku*, tedy dokáže si spojit, že když otočíme knoflíkem na sporáku, rozežře se plotýnka (Langmeier et al., 2006). Zároveň podle Piageta rozumí stálosti *množství a počtu*. Od devíti let již dítě mladšího školního věku chápe i stálost hmotnosti předmětů (Nolen-Hoeksema et al., 2012).

Podle jiných vědců je kognitivní vývoj specifikován rozvíjením schopností analyzovat a zpracovávat informace z prostředí. Vědci zastávající tento pohled vnímají vývoj spíše jako volný průběh rozvíjení kognitivních schopností, který nelze dělit na vývojová stadia (Nolen-Hoeksema et al., 2012). Jiní vědci se zase věří, že po uplynutí raného dětství mají děti již stejně rozvinuté kognitivní schopnosti jako dospělí. S tím rozdílem, že dospělí mají více zkušeností a poznatků. Jedná se o přístup zaměřený na získávání poznatků. Podle *teorie překrývajících se vln (adaptive strategy choice model)* v průběhu dospívání zjišťujeme, které strategie řešení problému jsou efektivnější a které méně. I když mají děti a dospělí stejný základ kognitivních schopností některé strategie v průběhu vývoje přestáváme používat, protože se začínají jevit jako neefektivní (Nolen-Hoeksema et al., 2012; Shaffer & Kipp, 2010).

Výše uvedené operace jsou u dětí závislé na učení. To znamená, že pokud je dítěti věnována velká péče a podpora ze strany rodičů ale i učitelů, mohou tyto operace nastoupit dříve. Zároveň se nejedná o náhlý nástup všech těchto schopností. Spíše o pozvolný nástup (Langmeier et al., 2006).

2.3 Rodina a vztahy

S mladším školním věkem přichází i nástup dítěte do školy. Díky tomu se stane, že hlavním zdrojem morálky, chování a učení nejsou již pouze rodiče. Na scénu nastupují učitelé a vrstevníci, a to zejména ti ve školní třídě dítěte (Langmeier et al., 2006). V působení těchto nových vzorů se u dítěte vyvíjí *seberegulace, porozumění emocím a sociální reaktivita*.

Seberegulace prochází velkým vývojem v období mladšího školního věku. Dítě je již schopno oddálit uspokojení svých potřeb a dokáže se soustředit i na dlouhodobější cíle. Tato schopnost je spojena jak s ovládním svých emocí, tak i s emoční reaktivitou. Dítě je schopné lépe vůlí usměřňovat své emoce oproti mladším dětem (Langmeier et al., 2006). S emoční regulací souvisí rozvoj orbitofrontální a prefrontální kůry, ke kterému dochází začátkem mladšího školního věku a pokračuje až do puberty. Orbitofrontální kůra souvisí i s tím, že si děti již dokážou představit, jak by konkrétní situace mohla vypadat jinak a s tím spojené pocity (Vágnerová& Lisá, 2021). *Seberegulace* a obzvláště ta emoční souvisí i s přijetím okolí. Dítě, které je více impulzivní bude okolím přijímáno hůř než dítě s větší sebekontrolou (Langmeier et al., 2006).

Porozumění emocím u dítěte v mladším školním věku prochází velkým vývojem. Již si je dobře vědomo vlastních emocí ale i emocí druhých lidí. Zároveň již chápe, že může před okolím skrývat své přání nebo pocity. Ovšem vědomí, že může pociťovat více emocí najednou, vnímá dítě až ke konci tohoto vývojového období (Langmeier et al., 2006).

Sociální reaktivita je nyní jiná než v předešlých vývojových stádiích. Dítě se začíná učit nejen od dospělých, ale také od vrstevníků. Interakce jako pomoc slabšímu nebo naopak soupeření je specifická právě pro pobyt mezi vrstevníky. Až okolo deseti let věku se začínají v dětské skupině vyvíjet opravdové přátelské vztahy (Langmeier et al., 2006). Dítě v mladším školním věku má tendence se srovnávat s ostatními a na tomto základě pak hodnotit a popisovat sebe samo (Nolen-Hoeksema et al., 2012). Během mladšího školního věku se již více profiluje. Některé dítě se ukáže více dominantní a jiné naopak vedení přenechá ostatním (Langmeier et al., 2006). Také je dítě

oproti mladšímu školnímu věku méně egocentrické a dokáže již lépe pochopit, že ostatní mohou vnímat věci odlišně (Shaffer a Kipp, 2010).

Problematické je, že dítě sice již dokáže usuzovat na základě spojení více informací dohromady a z nich složit jeden obraz. Ovšem v sociálních vztazích to pro něj nemusí být tak jednoznačné. Mezilidské vztahy, emoce a chování druhých jsou pro něj složitější, protože nejsou tak konkrétní jako například korálky ve výše zmiňovaném korálkovém testu (Langmeier et al., 2006). Schopnost přemýšlet o sociálních jevech na více úrovních je posunuto klidně až k začátku dospívání (Langmeier et al., 2006).

3. Metody práce s cílovou skupinou – děti mladšího školního věku

V této kapitole se zaměřujeme na konkrétní techniky práce s oběťmi ve věku mladšího školního věku. Vhodně zvolená metoda je velmi důležitá pro další průběh vyšetřování a z toho důvodu v práci některé vybrané uvádíme (Fenetti et al., 2015; Netíková, D & Netík, K., 1994). Zároveň je výběr metody důležitý i proto, že například v případě sexuálního zneužívání je dítě často obětí a zároveň i jediným svědkem činu (Fenetti et al., 2015). Z tohoto úhlu pohledu stručně přibližujeme kognitivní interview, které se zaměřuje spíše na práci se svědky trestného činu. Popisujeme již dlouhá léta používané techniky jako například Anatomické panenky, které se využívají pro práci s dětmi, u kterých je podezření na zneužívání (Daigle, L. E. & Muftić, L. R., 2016).

Dále nastiňujeme i modernější metody, které fungují v zahraničí. Konkrétně se zabýváme protokolem Národního institutu pro zdraví a vývoj dítěte (National Institute for Child Health and Development) dále jen NICHHD. Dále také popisujeme model Michiganský protokol forenzního interview dále jen FIA a model RATAC (Rapport, Anatomy Identification, Touch Inquiry, Abuse Scenario, Closure).

V obecné platnosti by se dalo říct, že komunikace s obětí trestného činu má být empatická a má posílit pocit bezpečí. Důležité je klást důraz na důvěru v oběť a ujistit ji o normálnosti jejího prožívání. Je dobré během výslechu vysvětlovat, proč se na konkrétní otázky vyšetřovatel ptá a netázat se na intimní věci, které s případem nesouvisí. Zároveň je důležité dát oběti najevo respekt a přijetí (Zbořilová et al., 2020; Boukalová et al., 2006; Čírtková, 2013). Pokud se ale jedná o dítě, které se stalo obětí trestného činu, vyslychající musí ve výše zmíněných bodech být obzvláště obezřetný a volit velmi citlivý způsob vedení forenzního interview (Boukalová et al., 2020). Obecně je také velmi důležité, aby výslech oběti dětského věku vedl zkušený vyšetřovatel, který je na danou problematiku specializovaný. U dětí je to ještě více důležité než u dospělých (Netíková, D & Netík, K., 1994). Vyšetřovatel by měl znát specifika komunikace s dětmi, pracovat s aspekty vývojové úrovně dítěte a mít na paměti jeho sugestibilitu (Fenetti et al., 2015).

3.1 Kognitivní interview

Kognitivní interview je metoda vedení výslechu se svědky trestného činu, kteří jsou vysoce motivovaní vypovídat, ale mají problém si vybavit ze své paměti dostatek informací. Technika je zaměřena na podporu paměti a vybavení si informací, kdy vyšetřovatel figuruje spíše jako průvodce

procesem vybavování. Z toho důvodu je důležitá motivace vyslychaného. Autory kognitivního interview jsou Geiselman a Fisher (Kostelníková et al., 2020).

Původně se kognitivní interview používalo pouze pro dospělé, ale poté se technika začala používat i pro práci s dětmi. Efektivitu kognitivního interview pro práci s dětmi od 8 do 10 let podpořila i studie Milneho (2003). Kognitivní interview ukázalo podle některých studií vhodnost i pro práci s dětmi s poruchou intelektu (Milne et al., 2013; Wyman et al., 2021). Je ale dobré zmínit, že obě studie byly provedeny na poměrně malém počtu respondentů.

Kognitivní interview čerpá z poznatků z kognitivní psychologie (uchovávání a vybavování informací) a je děleno na čtyři části: mentální rekonstrukce, nepřerušované vyprávění, změna časové následnosti a změna perspektivy. K tomu jsou přidruženy ještě tři části: navázání vztahu, koncentrované rozpomínání a kontrola kompatibility (Kostelníková et al., 2020). V úvodní fázi interview se začíná budováním vztahu s dítětem. Pro kvalitní navázání vztahu se může využít normalizace emocí, aktivní naslouchání nebo transfer kontroly. Poté se přechází ve fázi volného vyprávění. Svědek je vybídnut, aby zavřel oči a přenesl se do kritické situace. Přitom má nahlas popisovat všechny své emoce a myšlenky. Daná technika slouží k zmapování mentální reprezentace, které se pak interview věnuje podrobněji v další části. V závěru vyšetřovatel rekapituluje a ověřuje si zjištěné informace, jestli je správně pochopil. Nakonec je vhodné rozhovor uzavřít jednoduchými otázkami, na které svědek zvládne lehce odpovědět. A může mu to poskytnout pocit z dobře odvedené práce (Kostelníková et al., 2020).

Pro práci s dítětem se doporučuje vynechat některé pasáže (změny perspektivy, časové následnosti) z důvodu náročnosti pro dítě. I když podle vývojových psychologů dítě v mladším školním věku již zvládne říci, jak šly události za sebou, a dokonce dokáže zhodnotit, jak změna ovlivnila situaci (Langmeier et al., 2006; Shaffer a Kipp, 2010). V pozdější fázi mladšího školního věku již i dokáže říct, co se stalo dříve a co později (Vágnerová & Lisá, 2021). Časovou následností se rozumí technika, kdy svědek je vyzván, aby událost převyprávěl jinak než chronologicky. Například odzadu nebo zprostředka. Podle autorů kognitivního interview daná technika může pomoci k odhalení nových detailů, které nejsou součástí hlavní linie události, ale i přesto mohou být důležité. Změna perspektivy znamená, že svědek má událost vyprávět jinak než ze svého pohledu. To může být pro děti zpočátku mladšího školního věku problematické, protože čas zatím chápou a dokážou popsat myslí v souvislosti se svou osobou (Vágnerová & Lisá, 2021). Dále se to u dětí nedoporučuje z důvodu nutnosti rozvinutého abstraktního myšlení pro úspěšné provedení techniky (Kostelníková, 2020). Jak uvádíme výše, schopnost abstraktně myslet u dětí nastává

většinou až ke konci mladšího školního věku (Brown 2008). Zároveň se dítě rychleji unaví a jeho pozornost má tendenci více klesat než u dospělých (Boukalová et al., 2020). Ohledně vhodnosti kognitivního interview pro děti se ale odborníci neshodují. Podle metaanalýzy Menom et al. (2010) je sice kognitivní interview vysoce efektivní nástroj pro práci se svědky trestného činu. Ovšem je vhodnější pro práci s dospělými osobami než třeba s dospívajícími. Studie Holliday (2003) ukázala, že aplikování kognitivního interview u skupiny 8letých dětí mělo příznivé účinky na vybavení informací a detailů. Avšak tato studie byla provedena na poměrně malém vzorku respondentů.

Závěrem by se dalo říct, že metoda funguje dobře pro podporu vybavení si informací. Ideálnější je ale spíše pro oběti v období dospívání a vyšším věku.

3.2 Anatomické panenky

Anatomické panenky slouží k podpoře výpovědi dětí, u kterých je podezření, že se staly obětí zneužití. Využívají se především k tomu, aby dítě mohlo pomocí panenky čin demonstrovat (Daigle, L. E. & Muftić, L. R., 2016). Jedná se o dvě panenky, které jsou jednoduše oblečeny. Jedna z panenek má mužské pohlavní znaky a druhá ženské. V České republice se panenky jmenují Jája a Pája (Boukalová et al., 2020). Jsou využívány k usnadnění popisu události, která může být pro dítě náročná, a to jak u nás, tak i v zahraničí (Boukalová et al., 2020; Netíková, D & Netík, K., 1994). Dále jsou využívány pro sladění komunikace mezi vyšetřovatelem a dítětem. Děti mají často vlastní pojmenování pro pohlavní orgány. Anatomické panenky mohou sloužit pro vyšetřovatele jako ověření, že se s dítětem baví o té stejné části těla (Fenetti et al., 2015). Názory na účinnost a vhodnost anatomických panenek se v posledních letech v akademické oblasti rozcházejí (Brown et al., 2018; Duke et al., 2016).

Hlavka et al. (2010) podle analýzy přibližně 500 nahrávek s výpověďmi dětských obětí sledovali efektivitu užití anatomických panenek. Podle jejich analýzy jsou anatomické panenky u dětských obětí velmi vhodnou pomůckou pro podporu komunikace mezi obětmi a vyšetřovateli. Tato pomůcka pomáhá dětem, když je pro ně příliš náročné o tématu mluvit. Zároveň studie ukazuje, že anatomické panenky pomáhají vyšetřovatelům lépe porozumět tomu, co se jim dítě snaží sdělit. Dětem mladšího školního věku byly panenky nejvíce nabízeny jako alternativa slovní výpovědi a také jako prostředek odosobnění od činu. Oproti tomu Brown et al. (2018) na základě několika studií využití panenek nedoporučuje. Uvádí to z důvodu, že u dětí podle studií nevede k uvádění přesnějších detailů, ale spíše navozuje fantazii a signalizuje dítěti čas na hraní. U starších

děti bychom na základě Brown et al. (2018) spíše doporučili využití kresby těla, kde dítě může ukázat, na kterých částech se ho pachatel dotýkal. Starší děti (8–13) uváděly stejná místa a více detailů než při rozhovoru. U mladších dětí (7 a méně) byla zjištěná diskutabilní a spíše naopak uváděly často situaci jinak než v předchozí výpovědi. Problematické využití anatomických panenek u mladších dětí uvádí i Fenetti et al. (2015). Mladší děti mohou mít problém s viděním souvislosti mezi panenkou a jimi samými. Tohle se ovšem týká spíše dětí předškolního věku.

Více autorů uvádí, že pokud se s panenkami nezachází správně, vzniká větší riziko sugestibility dítěte (Brown et al., 2018; Ceci et al., 2016; Fenetti et al., 2015). Z důvodu problematiky Anatomických panenek Fenetti et al. (2015) apeluje na řádnou proškolenost vyšetřovatele před tím, než se danou metodu rozhodne využívat.

3.3 Kresba

V této podkapitole uvádíme dva druhy kresby jako techniky využívané pro podporu výpovědi v rámci forenzního interview. Jako první popisujeme anatomickou kresbu. Při CornerHouse Forensic Interview je kresba využívána i v případě, kdy vyšetřovatelé chtějí zjistit, jaká pojmenování využívají děti pro části těla (Anderson et al., 2010). Obzvláště pokud je dítě mladšího věku, je důležité zjistit, zda dokáže vnímat souvislost mezi panenkou a sebou samým (Fenetti et al., 2015). Dále popisujeme možnost nechat dítě kreslit v průběhu dotazování se vyšetřovatelem.

3.3.1 Anatomická kresba

Využití anatomických kreseb během forenzního rozhovoru je mezi odborníky velmi diskutabilní věcí. Na jednu stranu se uvádí, že anatomická kresba může pomoci dítěti při vyprávění traumatické situace. Také je to kvalitní nástroj pro identifikaci pojmů, ověření si, jaké části těla dítě popisuje. Na druhou stranu některé studie vyhodnotily užití anatomických kreseb jako zavádějících a vedoucích k nesprávným výpovědím (Fenetti et al., 2015). Starší děti (8–13) uváděly stejná místa a více detailů než při rozhovoru. U mladších dětí (7 a méně) byla zjištěná diskutabilní a spíše naopak uváděly často situaci jinak než v předchozí výpovědi (Brown et al., 2018).

3.3.2 Kresba v průběhu rozhovoru

Využití kresby při forenzním rozhovoru má přínosy v mnoha ohledech. Může pomoci snížit náročnost situace a vyprávění. Zároveň může pomoci s převyprávěním příběhu u dětí s menšími verbálními schopnostmi (Fenetti et al., 2015). V některých situacích může dítěti pomoci kreslit si během vyprávění. Například pokud vidíme na dítěti, že má potíže popsat některé situace nebo místnosti, můžeme ho vyzvat, ať nám to zkusí nakreslit (Brown et al., 2018; Fenetti et al., 2015). Kresba může posloužit jako rozptýlení při vyprávění náročných situací. Zároveň podle některých výzkumů může dětem pomoci vybavit si více detailů. U jiných může být naopak pro dítě jednodušší situaci pouze nakreslit než ji popisovat (Brown et al., 2018). Podle studie Macleod et al. (2014) může ale kresba vést k nepřesným detailům a zkreslení výpovědi, pokud dítě nedostane instrukce kreslit v souladu s tématem forenzního interview.

3.4 NICHD (National Institute for Child Health and Development)

NICHD protokol je způsob vedení forenzního interview s dítětem, který vytvořili Michael Lamb a Kathleen Sterberg, psychologové zabývající se vývojovou psychologií v 90. letech 20. století (Boukalová et al., 2020; Fallen 2020). Název protokolu je stejný jako název organizace, pod kterou byl vytvořen: National Institute of Child Health and Human Development (Boukalová et al., 2020; NICHD protocol¹). Vznikl z důvodu zjištění, že způsob vedení rozhovoru vyšetřovatelů s dětmi nebyl efektivní podle tehdejších výzkumů. Vyšetřovatelé kladli velmi málo otevřených otázek a výslech neměl vhodnou strukturu. Z toho důvodu se autoři rozhodli vytvořit metodu vedení výslechu s dětmi, která vyšetřovatele provede výslechem krok za krokem (Brown et al., 2018). Tedy v protokolu má každá otázka své specifické místo. Nevýhodou tohoto způsobu vedení rozhovoru spatřuje Fenetti et al. (2015) v nedostatku flexibility. Finální podoba protokolu je volně dostupná ke stažení a užívání a byla zatím přeložena do 24 jazyků (zatím mimo český a slovenský jazyk) (NICHD protocol; National Institute of Justice, 2011²).

Protokol je vhodný pro výslech dětí ve věku od 2 do 14 let, které se staly obětí nebo svědky trestného činu. Velkou výhodou protokolu je, že se snaží pracovat s možností sugestibility dítěte (Brown et al., 2018). Momentálně se jedná o jeden z nejvyužívanějších protokolů forenzního

¹ Více zde: <http://nichdprotocol.com/> (2. 5. 2022)

² Více zde: <https://nij.ojp.gov/topics/articles/child-interviews-and-prosecution-child-abuse> (2. 5. 2022)

interview v USA (Fallen, 2020). Protokol je také velmi hojně využíván ve Finsku, Švédsku a na Islandu (Baugerud & Johnson 2017).

Protokol je dělen do 11 částí (Boukalová et al., 2020; Brown et al., 2018). Před začátkem samotného rozhovoru Brown et al. (2018) doporučují zjistit si základní informace o dítěti a podle toho přizpůsobit výsledek. Za důležité autoři považují znalost toho, jaký má dítě denní režim a podle toho zvolit denní dobu na konání rozhovoru. Dále stupeň vývoje dítěte, jakou má úroveň sociální a emoční inteligence a jakou má úroveň komunikace. Také je dobré zvolit vhodné prostředí pro rozhovor a stanovit dopředu kolikrát bude potřebné rozhovor uskutečnit. Úvodní fáze rozhovoru slouží pro budování vztahu a k tomu, aby se dítě cítilo bezpečně (Boukalová et al., 2020). Zjištěné informace o dítěti mohou vyšetřovateli tuto fázi usnadnit. Brown et al. (2018) během NICHD protokolu nedoporučuje využívání panenek z výše uvedeného důvodu. Oproti tomu doporučuje užití kresby.

V úvodu rozhovoru se osoba vedoucí výsledek představí, řekne dítěti svou pracovní pozici (policista/policistka) a důvod proč spolu hovoří. Zároveň dítěti sdělí, že jejich rozhovor je nahráván na kameru a na diktafon. K tomu vysvětlí i důvod nahrávání rozhovoru. Protokol představuje přesně formulované otázky, kterými by se vyšetřovatel měl řídit. V dalších částech se protokol zaměřuje na *epizodickou paměť*, kdy dítě je vyzváno k vyprávění nějaké situace ze svého života. Poté přijdou na řadu otázky vztahující se k trestnému činu. Napřed je dítě vyzváno otevřenou otázkou k vyprávění všeho, na co si vzpomene a poté se přechází k detailnějším otázkám. Nakonec je prostor věnován *zakočení rozhovoru*. V této fázi se vyšetřovatel soustředí na emoční podporu dítěte (Boukalová et al., 2020; Fenetti et al., 2015). Vyšetřovatel se dítěte například dotazuje na to, co bude po skončení výslechu dělat (NICHD protokol, 2011³).

Protokol doporučuje během výslechu zařadit pauzu, a to v části po popisu trestného činu. Následuje doptávání se policistou/kou na informace, které dítě nezmínilo. Po celou dobu protokol upozorňuje na kladení otevřených otázek. Obzvláště pak při fázi, kde dítě má popisovat okolnosti trestného činu (NICHD protokol, 2011).

Důležitost a efektivita otevřených otázek byla prokázána již mnoha studii. Například podle autorů Sternberg et al. (1996) bylo u probandů věku 4–12 let vyzkoušeno, že děti lépe reagovaly na otevřené otázky a dokázaly zodpovědět více detailů. K podobným záměrům došla i metaanalýza Lavoie et al. (2021), která ukázala, že otevřené otázky pomohou dítěti se sdílením

³ Protokol v plném znění pro ukázkou zde: <http://nichdprotocol.com/NICHDProtocol2.pdf> (2. 5. 2022)

citlivých témat lépe než uzavřené. Podle dané metaanalýzy byl vyloučen efekt věku nebo typu protokolu.

NICHHD protokol je opakovaně studiem shledáván jako efektivní forma vedení rozhovoru s dětmi (Lamb et al., 2007; Duke et al., 2016). Daný způsob vedení rozhovoru funguje jako podpora paměti (počtu vybavených detailů), komunikačních a sociálních dovedností u dětských svědků a obětí (Baugerud & Johnson 2017; Lamb et al., 2007; Otgaar et al., 2020). Ohledně tvorby falešných vzpomínek se ale podle studie Otgaan et al. (2020) NICHHD protokol neukázal být protektivní.

3.5 FIA (Michiganský protokol forezního interview)

Jedná se o Michiganský protokol forezního interview vytvořený Deborou Poole v 90. letech 20. století a zaměřuje se na práci s vybavováním vzpomínek na události. Protokol se zaměřuje na užší cílovou skupinu dětí než třeba NICHHD protokol. Konkrétně na děti předškolního věku, děti s poruchami zraku, sluchu nebo vývojovými vadami a také na děti z dvojjazyčných rodin (Boukalová et al., 2020).

3.6 RATAC (Rapport, Anatomy Identification, Touch Inquiry, Abuse Scenario, Closure)

Zkratka RATAC protokolu představuje názvy částí rozhovoru **R**apport (vztah – budování vztahu), **A**natomy Identification, **T**ouch Inquiry, **A**buse Scenario (popis samotného činu), **C**losure (uzavření rozhovoru) (Fenetti et al., 2015). Do zakončení rozhovoru zařazuje protokol zásadu tzv. „End respectfully“. Znamená to, aby vyšetřovatel nedával dítěti sliby, které nemůže splnit nebo si není jistý, že je může naplnit. Je to z toho důvodu, aby nebyla narušena důvěra dítěte ve vyšetřovatele (Anderson et al., 2010). Protokol je vhodný pro všechny vývojové úrovně dětí a jejich kognitivní a sociální schopnosti. Zároveň je možné v součinnosti s ním využívat anatomické panenky nebo anatomický obrázek postavy (Fenetti et al., 2015). Anderson et al. (2010) mluví o tom, že nejvhodnější využití Anatomických panenek je v rámci protokolu RATAC jako demonstrační pomůcka. RATAC byl hojně používán ve Spojených státech amerických a jeho velkou výhodou je, že nabízí možnost vyladění se na potřeby dítěte (Faller 2020).

Protokol dříve využíval otázky typu „kde se tě dotýkal?“ a otázky cílené na odpověď ano / ne (Faller 2020). Nyní využívá spíše otevřenou otázku z důvodů predikce sugestibility podobně jako další protokoly. Zajímavé je, že protokol RATAC na rozdíl od jiných protokolů nemá zahrnutou

úvodní část, kde informuje dítě o pravidlech rozhovoru. V rámci modelu pracují s pravidly tak, že počkají, až se dítě nějak zachová a pak teprve pravidlo nastíní (Faller 2020; Fenetti et al., 2015). Například ohledně ubezpečení dítěte, že může říct „já nevím“ si vyšetřovatel počká, až dítě řekne „já nevím“ a až teprve pak mu sdělí, že může říct, že něco neví. Vyšetřovatele ale zajímá, co dítě ví nebo co si pamatuje (Fenetti et al., 2015). Daný postup může být zavádějící, neboť dítě si nemusí být vědomo, že odpověď „já nevím“ je v pořádku a může pak dojít ke zkreslení odpovědi (Brown et al., 2018). Více o daném fenoménu popisují v další kapitole.

Protokol RATAAC využívá anatomické panenky, anatomické kresby, volné vyprávění a další doprovodné pomůcky (Faller, 2020).

3.7 Výslechová místnost

V této podkapitole popisujeme, jak by měla vypadat místnost, kde je s dítětem vedeno forenzní interview. Jedná se o speciální místnosti zřízené za účelem výslechu/vedení rozhovoru s dětskou obětí (Boukalová et al., 2020).

V první řadě by se mělo jednat o příjemné a pohodlné prostředí, které by rozhodně nemělo působit stroze a úředně. U dětí je ještě více důležité, aby se cítily v místnosti bezpečně, neboť se u nich snadněji aktivují obranné mechanismy, které mohou výpověď zkreslit. Aktivace obranných mechanismů může znesnadňovat tvorbu vztahu mezi vyšetřovatelem a objektem výslechu (Netíková & Netík, 1994). Naopak pokud se dítě v místnosti cítí příjemně, je poté více ochotné vypovídat (Brown et al., 2018). Podle Netíka a Netíkové (1994) by měla výslechová místnost pro práci s dětmi ideálně obsahovat hračky. Brown et. al. (2018) oproti tomu považují hračky za rušivé elementy, které by v místnosti být neměly. Hračky a panenky podle nich spíše produkují do výpovědi dítěte fantazii než reálné zážitky. Za další podněty, které by mohly dítě rušit, považují hluk, další přítomné osoby nebo telefonické hovory.

Ve Spojených státech amerických existují specifická centra, která se specializují na forenzní rozhovory s dětmi (Child advocacy centers). Daná centra mají na starost předejití dalšímu traumatu (sekundární viktimizaci) obětí. Centra zároveň poskytují i lékařské vyšetření obětí, pokud je nutné. Prostředí center je uzpůsobeno potřebám dětí (Fenetti et al., 2015). Podobná centra mají také ve Skandinávii. Nazývají se Barnahus a jedná se o specializovaná centra fungující na stejném principu jako Child advocacy centers (Baugerud & Johnson 2017).

V České republice se výslechu dítěte musí vždy zúčastnit i dětský psycholog, pokud je potřeba zpracovat znalecký posudek (Boukalová et al., 2020). Ve Skandinávii toto není podmínkou, ale forenzní interview vždy musí vést dobře proškolený policista (Myklebust, 2017).

3.8 Testimonial competency screening

Testimonial competency screening je metoda využívána ve Spojených státech amerických a slouží ke zjišťování kompetence svědka / oběti vypovídat před soudem. Na rozdíl od České republiky, kde věrohodnost oběti posuzuje soudní znalec, v USA to patří do pravomocí soudce. V rámci screeningu soudce posuzuje paměť neboli schopnost zapamatovat si, vybavit a vnímat události. Dále komunikační schopnosti dítěte a schopnost rozlišit mezi pravdou a lží (Boukalová et al., 2020).

Podle Fenettiho et al. (2015) trauma způsobené zneužíváním nebo zanedbáním dítěte nezmenšuje možnost přesného vybavení informací ohledně proběhlé / proběhlých událostí.

U dětí se schopnost vypovídat měří na základě několika faktorů, které spadají do dvou skupin. Za prvé se posuzují kognitivní schopnosti dítěte. To znamená, jestli si dokáže vybavit a převyprávět událost. Druhým faktorem je, jestli zvládne převyprávět událost pravdivě (Klemfus & Ceci, 2013).

4. Nástrahy práce s dětmi mladšího školního věku

Před tím, než s dítětem začneme vést rozhovor, je důležité se zamyslet nad aspekty, které by měly být zohledněné v přípravě na forenzní interview. Jedná se o komunikační schopnosti (jazykové schopnosti, porozumění otázkám a schopnost odpovědět na ně), intelekt a jeho možné poruchy, věk dítěte (vývojová specifika). Není toho málo, na co si vyšetřovatelé musí dát pozor, pokud vedou výslech s dítětem. V následující kapitole popisujeme podrobněji některé z nástrah práce s dětmi mladšího školního věku v rámci forenzního rozhovoru. Opomenutí těchto věcí může vést nejen ke zkreslené výpovědi, ale i ke zvýšenému riziku sekundární viktimizace.

V podkapitolách zmiňujeme problematiku falešných vzpomínek a co může mít vliv na jejich tvorbu u dětí. Dále se zaměřujeme na vliv paměti a schopnost vyjádření na výpověď, poté na sugestibilitu dítěte a v neposlední řadě na specifika komunikačních dovedností pro děti mladšího školního věku.

Oběti trestných činů obecně potřebují větší míru citlivosti. Je důležité, aby oběť dostávala srozumitelné informace o jednotlivých fázích a úkonech trestního řízení. A také aby jí bylo vysvětleno, proč se dané úkony provádějí (Zbořilová et. al. 2020).

4.1 Falešné vzpomínky

Na fenomén tvorby falešných vzpomínek jako první poukázala Elizabeth Loftusová a John Palmer ve velmi známém experimentu z roku 1974. Jejich studie poukázala na to, že je velmi důležité, jakým stylem se vyšetřovatel ptá svědka na události činu. To znamená, že podoba položené otázky a zvolených slov může navést svědka k uvedení informací, které se ve skutečnosti nestaly (Loftus & Palmer 1974). Problematické u falešných vzpomínek je také to, že se mohou lépe uložit v paměti člověka a hůře se poté zapomínají (Shaffer & Kipp, 2010).

Podle Browna et al. (2018) se zdá, že věk neurčuje schopnost dětí vyprávět. U mladších dětí je dokonce méně pravděpodobné, že by přidaly k vyprávění falešnou vzpomínku nebo informaci, která je tématikou sice velmi podobná činu, ale ve skutečnosti se nestala (Brainerd & Reyna, 2012). Podle Brown et al. (2018) dokáží děti od 6 let již dobře rozlišovat mezi fantazií a realitou. Holandská studie na věkové skupině dětí 7-12 let ukázala, že děti mladší (7-8 let) vykazovaly menší náchylnost k falešným vzpomínkám než děti starší (9-12 let) (Bouwmeester & Verkoeijen, 2010). Otgaar et al. (2017) zkoumali rozdíl tvorby falešných vzpomínek mezi dětmi,

kteřé mají zkušenost s týráním a dětmi, které podobnou zkušenost nemají. Podle výsledků signifikantně více docházelo k tvorbě falešných vzpomínek u dětí, které byly týrané.

4.2 Paměť a schopnost vyjádření

Jedním z důležitých faktorů, které bychom měli zvážit, jsou vývojová specifika kognitivních schopností dítěte. Věk dítěte je totiž spjat s rozvojem centrální nervové soustavy. Mozková centra a jejich rozvoj jsou podmíněna věkem a některá z nich se plně vyvíjí až na počátku mladšího školního věku. Podle Peterson et al. (2016) je důležité brát v potaz věk dítěte. Například co se týče epizodické paměti, self-awareness či exekutivních funkcí. Všechny tyto věci se rozvíjejí až okolo sedmého roku života člověka. Epizodická paměť je důležitá například při určování validity výpovědi dítěte. Například metoda SVA – Statement Validity Assessment k tomu využívá rozdílnost výpovědi, pokud je vytvořena záměrně anebo pokud se na vybavení události podílí právě epizodická paměť (Boukalová et al., 2020).

Pozdější rozvoj mozkových center samozřejmě neznamená, že děti nejsou schopné vyvolat vzpomínky na událost z dlouhodobé paměti, obzvlášť pokud je silně emočně zabarvená. Podle Brown et al. (2018) mezi dětmi předškolního věku a mladšího školního není příliš rozdíl ve vybavení informací. Naopak, v některých situacích dokonce děti mladší předčily kvantitou vybavených informací děti staršího věku. Peterson et al. (2016) mluví o tom, že schopnost vyvolat vzpomínky na události se vyvíjí do 10 let věku a pracovní paměť až do 12 let věku dítěte. Pracovní paměť je právě část paměti zodpovědná za uchování významu, jeho kódování a znovu vybavení (Nolen-Hoeksema et al., 2012). Podle některých autorů se na množství vybavených informací pozitivně koreluje inteligence (Brown, 2018; Roebbers & Schneider, 2001). Se schopností vybavení si informací také souvisí to, jestli dítě rozumělo tomu, co se v situaci, kterou prožilo, stalo. Pokud dítě situaci rozumělo, dokázalo si následně vybavit mnohem více informací (Brown et al., 2018; Shaffer & Knipp., 2010; Vágnerová & Lisá, 2021). Je ale také důležité zmínit, že například hipokampus jako takový plně dozrává až okolo 8. roku věku (Peterson et al., 2016). Tato část mozku je jedna z částí, která je zodpovědná za paměť. Například za vybavování vzpomínek, událostí a organizaci vzpomínek v čase a prostoru (Eichenbaum et al., 2016; Kourken, 2016). To může souviset s uvedeným tvrzením autorů Brown et al. (2020) a Friedman et al. (2005), že pro děti může být problematické uspořádání vzpomínek na události v časovém sledu za sebou. V případech sexuálního zneužívání bývá dítě často zneužíváno opakovaně a dlouhodobě, než se na

situaci přijde. Podle výzkumu Friedman et al. (2005) na věkových skupinách dětí od 4 do 13 let jsou děti velmi schopné vybavit si situaci, ale je pro ně velmi těžké určit pořadí, jak šly situace za sebou. Na druhou stranu, jak jsem zmiňovala výše, podle Vágnerové a Lisé (2021) děti v pozdější fázi mladšího školního věku dokážou rozeznat, jak šly události za sebou, a dokonce i co bylo dříve a co se stalo později.

Podle Ornstein & Haden (2002) bychom měli mít na paměti čtyři věci, když děláme rozhovor s dítětem. Za prvé, že ne všechno se v paměti uchová. Některé informace, události či detaily se do dlouhodobé paměti prostě neuloží z důvodu, že kognitivní systém člověka dá přednost jiným informacím. U dětí je velmi důležité i to, jestli situací rozumí. Jak uvádím výše, pokud je situace pro ně srozumitelná a ví co se zrovna děje, spíše dojde k zakódování a uchování informace. Za druhé obsah uložený v paměti se může lišit svou intenzitou a silou. Pokud je obsah vzpomínek pro dítě hodně silný, dá se lehce vyvolat otevřenými otázkami. Pokud se ale jedná o vzpomínku se slabší intenzitou, doporučují autoři použít více přímé otázky. Za třetí: důležitost vzpomínky (její status) se v čase mění a za čtvrté vybavení informací nebo skutečností není nikdy perfektní. Pro dítě může být občas velmi obtížné rozlišit mezi vzpomínkami, které skutečně prožilo a tím, co mu sdělila autorita, nebo vidělo v médiích.

Fivush et al. (2002) zmiňuje důležitost opakování forenzního interview z důvodu vybavení informací dítětem. Autoři uvádí, že u věkové skupiny 7-8 let věku dítěte vede opětovné vyslýchání oběti k uvedení více informací. Je sice pravda, že opakování má pozitivní vliv na paměť, a to nejen na uchovávání, ale i na vybavení (Shaffer & Knipp, 2010). Tato praxe ale je zrovna u obětí trestného činu velmi problematická. Boukalová et al. (2020) zdůrazňuje, že dítě by mělo být vyslechnuto pouze jednou, a to z důvodu, že opakované dotazování dítěte na traumatickou událost zvyšuje riziko sekundární viktimizace. Zároveň na problematiku opakování otázek upozorňují autoři z hlediska zvýšeného nebezpečí sugestibility (viz níže). Stejně důvody, proč by se výslech dítěte neměl provádět opakovaně, uvádí ve svém článku u Kathleen Faller (2020). Zároveň ale zmiňuje i pozitiva opakování forenzního interview s dítětem. Například, že pouze jeden rozhovor nestačí k potvrzení sexuálního zneužití.

Víme, že paměť a kognitivní schopnosti jsou podmíněny vývojovou úrovní dítěte. Například hipokampus, zodpovědný za paměť, dozrává až v průběhu mladšího školního věku dítěte. Epizodická paměť, která je důležitá například pro posouzení validity výpovědi, se plně vyvíjí až v sedmi letech dítěte. Oproti tomu však jiné výzkumy ukázaly, že děti jsou schopné vybavovat si i velmi přesné detaily. Obzvláště u dětí mladšího školního věku již nebylo vybavení

informací problematické. Potíže nastávají, pokud trestný čin probíhal dlouhodobě a opakovaně. Zde mohou nastávat problémy s časovým sledem událostí, které mohou být pro dítě obtížné. Odborníci také zdůrazňují, že z hlediska sekundární viktimizace oběti není dobré výsledně provádět více než jednou.

4.3 Sugestibilita

Sugestibilita v trestním řízení je jev, kdy chováním nebo slovy vyšetřovatel vyslychaného dovede k odpovědím, které chce slyšet (Ceci et al., 2016). K sugestibilitě jsou náchylné osoby každého věku, ať už dítě nebo dospělý. U dětí mladších 10 let je ale tato tendence mnohem silnější (Shaffir & Knipp, 2010). Sugestibilní otázky jsou tvořeny se silnou snahou dítěti naznačit, jakou odpověď si vyšetřovatel žádá. To znamená, že dítě poté nevypraví, jak situaci doopravdy vnímalo, ale podá nepravdivé informace. Může se i stát, že dítě začne více věřit verzi vyšetřovatele, než své vlastní (Ceci et al., 2016). Za sugestibilní otázku může být považována i ta, kdy vyšetřovatel si dotvoří obrazec k odpovědi dítěte a následně položí otázku, která souvisí spíše s vyšetřovatelovou interpretací než s tím, co dítě opravdu odpovědělo. Například dítě řekne „leželi jsme na posteli“ a vyšetřovatel odpoví „a ležel on na tobě nebo jsi ležel/a ty na něm?“ (Brown et al., 2018). Nesprávné odpovědi mohou být vyvolány prezentováním informace, kterou dítě nesdělilo, vyzdvihování autority vyšetřovatele, zpochybňování věrohodnosti dítěte, stereotypy a předsudky, nátlak prezentováním toho, co jiné oběti / jiní svědci vypověděli nebo i užitím anatomických panenek (viz výše) (Brown et al., 2018; Ceci et al., 2016; Duke et al., 2016). Nejvíce děti reagují na zpochybnění důvěryhodnosti jejich výpovědi (Brown et al., 2018). Další sugestivní techniky jsou lichocení dítěti, urážky nebo spekulace (Duke et al., 2016).

Podle Fenettiho et al. (2015) se doporučuje vyhnout otázkám jazykem náročnějším, než jaké je vývojové stadium dítěte. Zároveň sugestibilitu může podněcovat časté opakování otázky (Ceci et al., 2016; Fenetti et al., 2015). Dané praktiky mohou vést k tomu, že dítě pozmění svou výpověď. Stejný fenomén popisují i autoři Fivush et al. (2002). Dítě může získat pocit, že informace, které uvedlo, nebyly pro dospělého dostatečné. Pokud se ale na stejnou věc vyšetřovatel zeptá znovu při dalším rozhovoru, (kdy mezi rozhovory je časová prodleva) tento efekt podle autorů nenastává. Lyon (2002) upozorňuje na stejný problém. Dítě může získat pocit, že dospělý není spokojený s odpovědí, kterou vypovědělo. Z toho důvodu výpověď pozmění, aby potěšilo dospělou autoritu.

Druhý důvod změny výpovědi může být i to, že dítě získá pocit, že jeho odpověď na otázku byla chybná, a proto se dospělý ptá znovu.

Netíková a Netík (1994) upozorňují na zvýšenou sugestibilitu dětí od lidí z jejich blízkého rodinného kruhu. Zejména pokud rodina prochází složitějšími situacemi, například rozvodovým řízením. V těchto případech je vhodné vzít v úvahu i možnost, že dítě může být ovlivněno sugescí jednoho z rodičů.

Pokud se podíváme na sugestibilitu naopak z hlediska vedení rozhovoru, Brown et al. (2018) upozorňuje důležitost navázání vztahu s dítětem před výslechem. Dobře navázaný vztah totiž dokáže u dětí zvýšit frekvenci odpovědí na otázky a zároveň zmenšit jich sugestibilitu. Při komunikaci s dětmi se tedy doporučuje vyšetřovatelům uvádět co nejméně informací, a naopak pobízet dítě, aby sdělilo co nejvíce informací (Brown et al., 2018)

Velkou roli při možnosti sugestibility dítěte hraje autorita dospělé osoby. Děti mohou mít tendenci vyvolat sympatie v dospělém, a to může vést až k uvedení zkreslených informací, o nichž si dítě myslí, že dotazující chce slyšet (Boukalová et al., 2020). Brown et al. (2018) upozorňují na to, že je dobré v počáteční fázi rozhovoru sdělit dítěti, že je důležité, aby mluvílo pouze pravdu. Podle autorů mají děti tendenci přikrášlovat své příběhy z důvodu, že si myslí, že to může být lépe hodnoceno dospělými autoritami než skutečný příběh. Důležité je také na začátku dítěti sdělit jaká má práva, že může například odmítnout vypovídat proti svému příbuznému. Zároveň je ale důležité dítěti zdůraznit, že nikdo nemá právo mu ubližovat a je správné o těch věcech mluvit. Dobré je také zdůraznit, že dítě má možnost říct „nevím“ nebo, že si něco nepamatuje. (Boukalová et al., 2020). Děti bývají vedené k jasným odpovědím na otázky položené dospělými. Proto je dobré dítěti v úvodu říct, že „nevím“ je také validní odpověď na položenou otázku. Podle autorů Brown et al. (2018) se zároveň díky tomu zamezí počtu nesprávných nebo zavádějících odpovědí dítěte na položené otázky. Dítě si bude vědomo, že může odpovědět „já nevím“ nebo „nerozumím otázce“ a zároveň, že je to lepší než si odpověď vymyslet.

Duke et al., (2016) pro vyhnutí se zkreslení a sugesci ze strany vyšetřovatele doporučují používat otevřené otázky, rozhovor si nahrát na kameru (aby nemuselo dítě vypovídat opakovaně a mohlo se určit, zda vyšetřovatel používal sugestivní techniky nebo ne) a řádné proškolení vyšetřovatele. Dále autoři doporučují využití NICHD protokolu jakožto studiem ověřovanou metodu. Pro kontrolu informací je podle Duke et al., (2016) dobré se doptat dítěte v závěru rozhovoru, jestli s někým o událostech trestného činu již mluvílo. Pokud ano, je dobré s danou

osobou pohovořit o událostech. Porovnání toho, co dítě sdělilo této osobě a vyšetřovateli, může také ukázat, jestli byla výpověď na policii zkreslena, nebo ne

4.4 Komunikační dovednosti

Znát emocionální a kognitivní úroveň dítěte je důležité i při komunikaci s dítětem. Vyšetřovatel by si měl být této úrovni vědom a upravit podle toho způsob, jakým s dítětem hovoří (Boukalová et al., 2020). Výpověď dítěte může být velmi silně ovlivněna tím, jestli rozumí tomu, na co konkrétně se ho vyšetřovatel ptá (Ornstein & Haden 2002). Brown et al. (2018) mluví o tom, že u dětí není otázkou, zda si dokážou čin nebo situaci vybavit, ale spíše zda to zvládnou vyjádřit.

Děti mladšího školního věku již dobře zvládají „číst mezi řádky“ a dokážou tedy velmi dobře reagovat na otevřené otázky (Brown et al., 2018). Zároveň kladení otevřených otázek nám může pomoci ke zjištění komunikační úrovně dítěte a pomoci následně upravit styl dotazování (Myklebust 2017). Studie švédských autorek (Magnusson et al., 2020) při rozhovorech s kriminalisty pracujícími s dětskými oběťmi zjistily, že nástrahy, se kterými se kriminalisté s touto věkovou skupinou potýkají, může být touha ochránit pachatele. Děti mladšího školního věku si podle výpovědí kriminalistů uvědomují, že svou výpovědí mohou pachatele ohrozit a z toho důvodu může dojít k záměrnému zkreslení výpovědi ze strany oběti. Podle Vágnerové & Lisé (2021) se u dětí v mladším školním věku již rozvíjí vnímání emoce, které pociťují s představou možných důsledků činu. To znamená, že dokážou porovnat současnou situaci s tím, co by mohlo být jinak.

Někdy mohou mít děti potíže s rozšiřujícím popisem události. Při opětovných otázkách nebo prosbách o více obsáhlou odpověď mohou mladší děti mít tendenci zopakovat znovu to, co již řekly. Je proto dobré, aby vyšetřovatel zdůraznil, že on/ona v té situaci nebyl, proto potřebuje sdělit co nejvíce detailů (Brown et al., 2018).

Podle autorů děti mladšího školního věku již dokážou dobře reagovat i na otevřené otázky. Zároveň je důležité dětem zdůrazňovat, že i sebemenší detail může být pro vyšetřovatele důležitý.

EMPIRICKÁ ČÁST

5. Návrh empirického výzkumného šetření

Návrh výzkumného šetření zkoumá fenomén „ideální oběti“ u dětí mladšího školního věku. Jedná se o představu pozorovatelů, jak by oběť trestného činu měla vypadat a jak by se měla chovat. Oběť je pozorovateli vnímána jako někdo, kdo je slabý a není možné ho vinit. Útočník oproti tomu bývá vnímán jako někdo, kdo je silnější než oběť a nemá k oběti žádný osobní vztah (Christie, 1986). „Být obětí“ je určitý status, který je člověku přidělen (Christie, 1986). Pokud dané charakteristiky nejsou u oběti trestného činu splněné, pozorovatelé mají tendenci jednat negativněji vůči oběti. K nesplnění představy pozorovatele například patří stav, kdy oběť vyjadřuje spíše vztek než smutek (Bosma, et al., 2018). Pokud oběť vyjadřuje smutek je pozorovateli přijímána vřeleji a je vnímána, že potřebuje vyšší míru opory (Wrede, et al., 2015). Negativní vystupování vůči oběti a tendenci zpochybňovat její důvěryhodnost máme i z důvodů vlastní psychické pohody. Pokud zpochybníme věrohodnost oběti, znamená to pro nás, že se můžeme vyhnout soucitu s obětí. A když k oběti přistupujeme tak, že si za čin může sama, posílí to v nás pocit, že nám se nic podobného stát nemůže (Boukalová et al., 2006).

Ve výzkumném návrhu bychom ověřili, zda se zjištění Bosma a kol. (2018) dají aplikovat i na oběti mladšího školního věku. Konkrétně bychom se chtěli zaměřit na důvěryhodnost oběti v porovnání s jejím emocionálním projevem. Nedůvěra oběti, že se stala obětí trestného činu, může způsobit sekundární viktimizaci, jejíž následky mohou být porovnatelné s traumatizací samotným činem (Zbořilová et al., 2020; Čírtková, 2013). Ve zjištěních Bosma et al. (2018) byly oběti hodnoceny negativněji a zároveň jako méně důvěryhodné, pokud chování oběti nebylo v souladu s představami pozorovatele. Podle Bosma et al. (2018) oběti ženského pohlaví hodnotily respondenti jako více důvěryhodné. Stejně tak studie Ask & Landström (2010) ukázala, že chování oběti mělo vliv na její důvěryhodnost. Pokud oběť neprojevovala stereotypní emoce, které od ní pozorovatelé očekávali (pláč, chvění při mluveném projevu), častěji hodnotili její projev jako lživý.

Daná zjištění by mohla významně přispět prevenci sekundární viktimizace z důvodu stereotypního vnímání oběti pozorovateli. Zároveň ale podle výzkumů vyjádřená nedůvěra v oběť může vést k sugestibilním odpovědím (Brown et al., 2018). Tím pádem by výzkum mohl přispět i

ke snížení možnosti odpovědi, kterou si vyšetřovatel přeje slyšet, avšak odpověď by byla nepravdivá.

5.1. Výzkumné otázky

Ve studii se zabýváme otázkami inspirovanými z výzkumného šetření Bosma et al. (2018). Konkrétně jsme zvolila tři výzkumné otázky.

VO1: respondenti častěji od obětí očekávají projevy pasivních nebo „low-status“ emocí, spíše než „high-status“ emocí.

VO2: respondenti obecně vnímají oběti jako méně uvěřitelné a hodnotí jejich charakter více negativněji a důsledky viktimizace jako méně závažné, pokud projevují spíše high-status emoce než low-status emoce.

VO3: respondenti, kteří vnímali oběti jako méně důvěryhodné, hodnotí jejich charakter více negativně a hodnotí jejich viktimizaci jako méně závažnou.

5.2 Operacionalizace proměnných

Prvně bychom popsali „low-status“ emoce a „high – status“ emoce, které jsou obě nezávislé proměnné, se kterými v rámci výzkumu budu manipulovat. „Low – status“ emoce jsou takové, které symbolizují pasivitu, konformitu nebo submisi. Konkrétně mám na mysli smutek, pláč nebo stud (Bosma et al., 2018). „High-status“ emoce oproti tomu představují iniciativu, moc, aktivitu nebo potíže se sebeovládáním. Jsou to například vztek, opovržení nebo pýcha (Bosma et al., 2018).

Závislou proměnnou, kterou budeme sledovat, je reakce na straně vyšetřovatele. Konkrétně hodnocení oběti. Hodnocením máme na mysli posouzení věrohodnosti oběti ze strany vyšetřovatele. Dále hodnocení závažnosti činu a osobnosti oběti. V poslední řadě je pak hodnocení závažnosti viktimizace v důsledků hodnocení nižší věrohodnosti a negativního hodnocení charakteru oběti.

5.3. Etika navrhovaného výzkumu

Z etického hlediska je určitě důležité, aby všichni probandi dostali informace o výzkumu a jeho rizicích. V informovaném souhlasu nebude sdělen úplně přesný záměr výzkumu z důvodu možného ovlivnění probandů. Tento problém bude ošetřen v následném debriefingu s účastníky

studie, kde jim bude záměr výzkumu vysvětlen a bude zde i prostor pro sdílení pocitů. Více k průběhu debriefingu popisujeme níže.

V informovaném souhlasu pro probandy naopak bude uvedeno délka trvání výzkumu, dobrovolnost účasti ve studii, mlčenlivost a rizika výzkumu. Probandi budou informováni, že účast na výzkumu je čistě dobrovolná a mohou kdykoliv během jeho trvání odejít a svou účast ukončit. Zároveň, že všechna data jsou anonymizována a budou použita pouze pro účely výzkumu. Data nebudou sdílena s nikým dalším a nemůže se tedy stát, že by jejich odpovědi mohli ovlivnit jejich současné zaměstnání. Možná rizika mohou být zvýšení hladiny stresu nebo emoční dysbalance z důvodu náročnosti tématu výzkumu. Probandům studie bude sděleno, že se účastní výzkumu na rozpoznávání emocí u příslušníků policie ČR.

S herečkou ztvárňující oběť bude sepsaná smlouva ohraničující dobu trvání, podmínky natáčení a finanční ohodnocení. Po dobu natáčení bude přítomen psycholog, který bude herečce k dispozici. Po natočení materiálu bude následovat debriefing s herečkou pod vedením psychologa. Zde bude moci ventilovat emoce, které zažívala během natáčení. Zároveň to bude prostor, kde se bude moci doptat na otázky k výzkumu.

5.4 Výzkumný soubor

Zkoumanou populací budou policisté odboru obecné kriminality (OOK), kteří se alespoň pět let věnují trestní činnosti mravnostního charakteru v České republice. Pro změření, kolik participantů budeme potřebovat jsme zvolili program G*power. Výzkumný soubor by měl čítat 45 probandů. Daná čísla vyšla při uvedení α 0.5 a při síle 0.95. Ve výzkumu Ask & Landström (2010) měli effect size 0.2 což považujeme za poměrně nízké. Z toho důvodu jsme se rozhodli effect size zvýšit na 0.5 (Field, 2009). Díky tomu jsme dosáhli větší síly testu i při menším počtu respondentů.

Věkové rozpětí osob se bude pohybovat od 26 let (když počítáme minimálně 3 roky studia + 5 let praxe) do 65 let (důchodový věk).

Pro nábor probandů bychom oslovili Službu kriminální policie a vyšetřování (SKPV) odbor obecné kriminality (OOK). Byly osloveni policisté, kteří se zabývají trestnou činností mravnostního charakteru v České republice. Zde bychom vyvěsili leták s prosbou účasti ve výzkumu. Zkusili bychom se domluvit s vedoucími oddělení, zda by probandí mohli na výzkum dojít v pracovní době a měli ten čas proplacený. Myslíme si, že bychom tak mohli lépe motivovat

policisty/policistky pro účast na výzkumu. Dále bychom motivovali probandy pozvánkou na drobné občerstvení v rámci debriefingu.

5.4 Procedura výzkumného empirického šetření

Sběr dat proběhne kvantitativní metodou, podobně jako ve studii Ask & Landström (2010). Probandům bude ukázána videonahrávka výpovědi oběti. Na videonahrávce bude vidět pouze oběť a žádné další osoby nebudou na nahrávce přítomny. Oběť bude popisovat viktimizaci způsobenou trestným činem násilné povahy. To znamená, že se bude jednat o záznam volného vypovídání oběti bez dotazování vyšetřovatele, aby způsob kladení otázek oběti neovlivnil probandy a jejich způsob uvažování o oběti. Oběť na videonahrávce bude herečka, která je starší 18 let ale svým vzhledem odpovídá dítěti mladšího školního věku. Důvod volby pohlaví je pouze praktický, neboť předpokládáme, že je snadnější nalézt dospělou ženu mladistvého vzhledu než muže. Zároveň se ve svém návrhu výzkumu nezabýváme vlivem pohlaví na úsudek vyšetřovatele, a tudíž nebudeme probandovi promítat videonahrávku muže i ženy. Herečka bude svým oblečením, účesem i chováním stylizována do co nejvěrnější podoby dítěte v mladším školním věku. Opět je to z praktických důvodů a připomíná spíše dítě blízkící se horní hranici mladšího školního věku, tedy věku 11/12 let.

Na úvod obdrží proband informovaný souhlas, který stvrdí svým podpisem. Zde bude zaznamenán účel a trvání výzkumu, ujištění klienta o anonymitě dat a o dobrovolné účasti. Zároveň zde budou popsána rizika výzkumu (citlivost a náročnost tématu). Bližší podrobnosti k informovanému souhlasu uvádíme výše.

Po podepsání informovaného souhlasu bude proband uveden do místnosti. V místnosti stůl s počítačem, ke kterému bude proband posazen. Administrátor nabídne probandovi nápoj (aby se cítil v situaci komfortně). A poté mu přečte instrukce: „Díváte se na záznam forenzního interview s dítětem, u kterého je podezření, že se stalo obětí násilného trestného činu. Na nahrávce uvidíte volnou výpověď oběti. Záznam ukazuje pouze oběť a nikoli vyšetřovatele. Zkuste si představit, že těsně před začátkem nahrávky se vyšetřovatel zeptal: *Povězte mi, co se odehrálo.* Záznam trvá šest minut a po jeho skončení obdržíte krátký dotazník. Jakmile vyplníte dotazník odevzdejte ho prosím administrátorovi a poté uvidíte druhý záznam. Opět se bude jednat o volné vyprávění oběti. Nahrávka bude trvat stejně dlouho jako předchozí záznam a po jejím skočení obdržíte znovu krátký dotazník. Po vyplnění druhého dotazníku informujte prosím administrátora. Jakmile dotazník odevzdáte bude následovat krátký debriefing a tím bude Vaše účast na výzkumu končit.“ Po

přečtení instrukcí z místnosti odejde a vrátí se znovu až po shlédnutí nahrávky probandem s dotazníkem.

Každému probandovi budou ukázány dvě videonahrávky. Obě nahrávky budou zachycovat výpověď oběti. V každé nahrávce bude ta stejná herečka představující oběť. Herečka bude stejně upravená, jako ne předchozím videu. Provedení trestného činu, který bude oběť popisovat, bude také stejný. Tím se snažíme eliminovat vliv podoby trestného činu na vnímání oběti vyšetřovatelem. V předchozích studiích autoři zmiňovali, že vliv na hodnocení oběti mělo i to, o jaký trestný čin se jednalo (Bosma et al., 2018).

Jediné, co se bude lišit, jsou emoční projevy oběti. Na první nahrávce bude oběť projevovat low-status emoce. Herečka bude pasivní, submisivní a převládající emoční projev bude pláč. Na druhé videonahrávce bude stejný trestný čin oběť prezentovat s projevy high-status emocemi. Například s důraznými projevy vzteku a opovržením. U obou nahrávek bude i skoro stejný text výpovědi, který herečka bude říkat. Lišit se bude pouze pasáž odkazující se k pachateli. V první nahrávce této části budou zaznamenány pocity hanby, viny za trestný čin a snaha pachatele chránit. Ve druhé nahrávce se bude jednat spíše o vztek na pachatele, opovržení a přání pachatele potrestat. Zde vycházím z výše uvedených studií, kde dané projevy rozhodovaly o tom, jak jí okolí bude vnímat. Délka každé nahrávky bude 6 minut. Zde vycházíme ze studie Ask & Landstorm (2010), kde obě videa měla cca okolo 6 minut délky.

Místnost na nahrávce bude vypadat jako klasická výslechová místnost, kde probíhá forenzní interview v České republice. Je to z důvodu, aby probanda prostředí nahrávky co nejméně vyrušovalo a soustředil se výhradně na oběť a její výpověď. Oběť na nahrávce si nebude hrát s hračkami. Opět z důvodu, aby hra probanda nerozptylovala. Na nahrávce nebudeme využívat ani pomůcky jako například Anatomické panenky. Nahrávka bude natočena tak, jako by zaznamenávala klasický výslech. Mělo by to působit, jako by se proband díval na záznam proběhlého forenzního interview. Záznam bude ukazovat celou postavu oběti sedící za stolem tak i detail na tvář oběti. Na nahrávce bude vidět pouze oběť a nikoli vyšetřovatel. To znamená, že na nahrávce bude zaznamenána volná výpověď oběti. Jako by se vyšetřovatel zeptal: „povězte mi, co se odehrálo.“

Následně respondenti vyplní dotazník, který bude zahrnovat otázky týkající se jejich dojmu z projevu oběti. Dotazník vyplní ke každé nahrávce zvlášť, a to vždy hned po shlédnutí nahrávky. Chceme tím předejít, alespoň částečně, porovnávání dvou shlédnutých výpovědí. V první řadě probandi obdrží list emocí a jejich projevů. U vybraných emocí vycházíme ze studie Bosma et al.

(2018). Dotazník není dostupný veřejně ale pouze popsán v jejich výzkumném článku. List emocí bude obsahovat radost, strach, vztek, smutek, opovržení a znechucení. Rozhodli jsme se přidat navíc vinu a hanbu, které ve své studii naopak využívá Ask & Landstorm (2010). Probandům budou položeny dvě otázky a ke každé bude přiložen list těchto emocí. První otázka bude, zda danou emoci viděli u dítěte na videu a druhá, zda danou emoci pociťovali během sledování videa. U všech těchto emocí bude pětibodová Likertova škála od 1 (nepřítomná) 2 (spíše nepřítomná) 3 (nevím) 4 (spíše přítomná) a 5 (přítomná).

Dále zde budou položky hodnotící to, jestli respondenti považují oběti za *důvěryhodné*, nebo ne a proč. Pro zaznamenání použijí pětibodovou Likertovu škálu od 1 (zcela nesouhlasím), 2 (spíše nesouhlasím), 3 (nevím), 4 (spíše souhlasím) a 5 (zcela souhlasím). *Důvěryhodnost oběti* budou probandi popisovat pomocí odpovědi na pět výroků: „Výpověď oběti byla: upřímná, důvěryhodná, nedůvěryhodná, spolehlivá a neupřímná“. Dané výroky jsme čerpali ze studie Bosma et al. (2018).

V poslední řadě bude dotazník výroků ohledně *závažnosti viktimizace a způsobené újmy* oběti. I zde použijí Likertovu škálu od 1 (zcela nesouhlasím), 2 (spíše nesouhlasím), 3 (nevím), 4 (spíše souhlasím) a 5 (souhlasím). Proband bude odpovídat na výroky: Myslím, že oběť utrpěla velkou psychickou újmu“ a „Myslím, že oběť utrpěla velkou fyzickou újmu“. Každý výrok ještě doplním bodovou škálou od 1 (minimální) až po 10 (maximální) s otázkou: „jak velkou psychickou/fyzickou oběť újmu utrpěla?“

Poslední otázky se budou vztahovat na posouzení *charakteru oběti*. Proband zde opět dostane sérii výroků: „Lidé by o oběti řekli, že je: přátelská, asertivní, odtažitá, chladná, nespolehlivá a oblíbená. Na každý výrok probandi budou odpovídat opět na Likertově škále stejné jaké výše.

Dotazníky budou samozřejmě anonymní ale budou označeny písmeny A (nahrávka s low-status emocemi) a B (nahrávka s high-status emocemi).

Po vyplnění dotazníku výzkumník s probandem uskuteční krátký rozhovor, který již nebude zařazen do rozboru dat a žádné údaje z něj nebudou uchováány. Daný rozhovor poslouží spíše k účelům debriefingu pro probandy a bude na něm přítomno i malé občerstvení (káva, čaj, sušenky, ovoce). Výzkumník se zeptá na pár otázek k tomu, jak se momentálně cítí, jak se cítili během výzkumu, co by teď potřebovali a co budou dělat až odejdou. Probandi zde budou mít možnost ventilovat své emoce a zároveň zeptat se na cokoli k výzkumu. Zařazuji to do výzkumu z důvodu, abychom podchytili případný emoční dysbalance u probandů, aby neodcházeli ve stavu rozrušení.

5.5 Popis rozbor a interpretace dat

Při vyhodnocování dat budeme mezi sebou porovnávat dva dotazníky u jednoho člověka a budu zjišťovat, jestli se měnily jeho odpovědi v závislosti na to, jaké video mu bylo promítnuto. V tomto případě bychom mohli využít Wilcoxonův test (Field, 2009).

Z důvodu možného ovlivnění výsledků ze strany administrátora využijeme dvojité zaslepený design. Testy sice budou označeny A a B pro pozdější vyhodnocení. Ovšem administrátor nebude vědět, ke které nahrávce, který test patří. V místnosti, kde bude proband sledovat video bude pouze on a nikdo jiný. Zároveň si bude záznam i sám pouštět. Administrátor do místnosti vejde vždy až po skončení videa. Zároveň ani výzkumník, který bude analyzovat data nebude vědět, který dotazník zrovna vyhodnocuje.

Tvorba dotazníku a otázek vychází částečně z předchozích výzkumů Ask & Landström (2010) a Bosma et al. (2018) a částečně jsou vytvořeny pomocí fasetů. Po sesbírání dat proběhne položková analýza a její výsledek bude zhodnocen v interpretaci dat. Jak uvádím výše dotazník není veřejně dostupný, a proto vycházíme z toho, co autoři Bosma et al (2018) ve své studii popsali.

Diskuse

Problematikou okolo obětí trestného činu a sekundární viktimizací se zabývá mnoho autorů ať už v České republice nebo v zahraničí. Její následky mohou být více traumatizující než samotný trestný čin (Čírtková, 2014). Oběti mladší 18 let spadají do kategorie „Zvlášť zranitelné oběti“ a to z důvodu, že dopad trestného na ně může být závažnější (Čírtková, 2014). Tento zákon poskytuje obětem specifická práva jako například vybrat si pohlaví vyšetřovatele, právo nevypovídat před soudem, na citlivě vedený výslech a další. Všechna tyto práva zároveň snižují riziko traumatizace dítěte v rámci trestního řízení.

Existuje několik technik a protokolů, které se snaží nejen zmírnit riziko sekundární viktimizace ale i předejít možnosti sugestibility výpovědi dítěte. Techniky apelují na kladení otevřených otázek, budování vztahu s dítětem, braní v potaz vývojovou úroveň dítěte a řádnou proškolenost osoby vedoucí forenzní interview.

I přes daná opatření se může na vzniku sekundární viktimizace podílet i představa vyšetřovatele o vzhledu a vystupování oběti trestného činu. Tento fenomén nazval Nils Christie (1986) „fenomén ideální oběti“. Daná stereotypní přesvědčení o obětech trestného činu byla podpořena dalšími studii (Ask & Landström, 2010; Bosma et al., 2018; Wrede et al., 2015). Daná přesvědčení mohou mít za následek nedůvěru v prožívání oběti, a to je jedním z rizikových faktorů vzniku sekundární viktimizace (Zbořilová et al., 2020; Čírtková, 2013). Na zpochybnění důvěryhodnosti podle autorů Brown et al. (2018) děti velmi silně reagují.

Nic z výše uvedeného techniky nezohledňují a ani vyšetřovatele na tuhle možnost zkraslení neupozorňují. Rozhodli jsme se navrhnout výzkum, který by sledoval, jestli k fenoménu ideální oběti dochází na dětské populaci za podmínek, jako ve výzkumech Ask & Landström (2010) a Bosma et al. (2018). Pokud výsledky studie vyšly signifikantně mohl by výzkum podpořit další možnosti prevence sekundární viktimizace.

Věříme, že daný návrh výzkumu má několik úskalí. První mezeru navrženého výzkumu vidíme v počtu probandů (N=45). Pravděpodobně bychom dokázali nalézt dostatek probandů v České republice. Výzkumný soubor ale není dostatečně veliký, bychom mohli nálezy zobecnit na populaci. Dále by mohlo být problematické rovné zastoupení mužů a žen ve vzorku. Je možné, že by se nám nepodařilo docílit, aby výběrový soubor byl vyvážený.

Dalším úskalím je, že se stále bude jednat o rozbor videa, a ne přímé setkání s obětí. Sledování videonahrávky může probanda ovlivnit mnohem méně než samotné setkání s obětí. Z hlediska zaznamenané oběti na videu může být komplikací pohlaví. Jak uvádím výše, pohlaví oběti může mít na efekt ideální oběti vliv a oběti mužského pohlaví mohou být hodnoceny ještě přísněji než ženy (Bosma et al., 2018). Co může dále ovlivnit data je, porovnávání záznamů. U prvního záznamu tím sice předejdeme vyplněním dotazníku hned po videu. U druhé nahrávky už se ale porovnávání pravděpodobně nevyhneme. Proband může odhalit náš záměr a zkreslit odpovědi v druhém dotazníku.

Limitem výzkumu může být dotazník samotný. Respondenti hodnotí míru prožívaných emocí a vypozerovaných emocí na Likertově škále od 1 do 5. Dotazník je postaven na subjektivním vnímání jednice. Respondent může některé emoční projevy vědomě nebo nevědomě zkreslit nebo potlačit. Zároveň dotazník se respondenta dotazuje pouze na omezený výsek emocí. Pokud respondent prožíval jiné emoce nemohli bychom to zjistit.

V neposlední řadě to můžou být samozřejmě vlivy na straně probanda. Nedostatečný spánek před jeho účastí na výzkumu, emoční rozpoložení nebo percepční chyby. Herečka může probandovi někoho připomínat a podle toho jí bude poté hodnotit v dotazníku. Zároveň jak ukázala studie Bosma et al (2018) na efekt ideální oběti mělo vliv i pohlaví oběti. Výsledky by tedy mohli být jiné, pokud by byl stejný výzkum proveden s obětí mužského pohlaví.

Ze strany výzkumníka to může být podvědomé ovlivnění výsledků jeho očekáváním. Tomu se snažíme předejít dvojitě zaslepeným designem. Může se ale stát, že administrátor pozná, který dotazník patří, k jaké nahrávce.

Pro budoucí výzkum bychom navrhli přímou interakci oběti a vyšetřovatele. Díky tomu je možné zachytit přímou reakci vyšetřovatele na emoční projevy oběti. Zároveň pokud bychom chtěli generalizovat zjištění, bylo by určitě na místě mít větší výzkumný vzorek. Dále bychom navrhli zaměřit se i na vliv pohlaví u dětí na fenomén ideální oběti u dětí. Například uskutečnit

stejný výzkum ale změnit pohlaví oběti. Určitě by také bylo zajímavé natočit výpověď s dětským hercem. Zde se ovšem objevuje otázka etiky výzkumu.

Obečně si myslíme, že tento výzkum by posloužil spíše jako možnost pro další výzkumy z oblasti dětské viktimologie. Tento obor nabízí mnohá místa, která ještě nebyla prozkoumána. Tím pádem by tento výzkum byl spíše možností, jakým směrem se dále vydávat.

Závěr

Tato práce představuje vybrané metody práce s dětmi mladšího školního věku, které se staly obětí trestného činu násilné povahy. Cílem práce bylo nastínit, jak by měl vyšetřovatel postupovat, aby co nejvíce eliminoval riziko sekundární viktimizace.

V úvodu práce jsme vymezili obor viktimologie a proces viktimizace. Stručně jsme nastínili, podle čeho dělíme újmu způsobenou obětí. Ve druhé kapitole jsme popsali základní vývojová specifika dětí mladšího školního věku. Dále ve třetí kapitole vybrané metody práce s dětmi v rámci forenzního interview. Poté protokoly, které slouží vyšetřovatelům jako průvodce vedení forenzního rozhovoru s dítětem. Metody jsme doplnili o aktuální poznatky z výzkumů a podtrhávala místa, která mohou sloužit jako ochrana před sekundární viktimizací a která jí naopak mohou vzbuzovat. A na závěr nástrahy, které by měl mít vyšetřovatel na paměti. Nyní přecházíme k shrnutí sesbíraných poznatků a popisují prvky sloužící k eliminaci rizika sekundární viktimizace při práci s dětmi mladšího školního věku.

Prvně bychom vyzdvihli pozitivum, které využívají všechny uvedené protokoly. Máme na mysli využívání otevřených otázek. Otevřené otázky snižují sugestibilitu, tvorbu falešných vzpomínek a zároveň podněcují dítě k vyprávění. Dané tvrzení byla podpořena metaanalýzou. Správné pokládání otázek je ale důležité nejen z hlediska validity výpovědi. Představuje i prevenci opětovné traumatizace oběti. Pokud se na otázku vyšetřovatel ptá stále dokola, dítě může získat pocit, že jeho předešlá odpověď nebyla pro vyšetřovatele dostatečně dobrá. To může posílit v oběti pocit nedůvěry, což je jedním z rizik vedoucích k sekundární viktimizaci. Stejně tak sugestivní techniky a otázky nejsou nebezpečné „jen“ z důvodu mylného osvobození nebo uvěznění pachatele. Veškeré techniky jsou v souladu s věcmi, které mohou oběť trestného činu opětovně traumatizovat. Například nedůvěra v oběť, na kterou děti velmi silně reagují, je jedním z velmi silných rizik vzniku sekundární viktimizace. Dále pak urážení oběti, které je také jedním ze sugestivních technik, může oběť znovu traumatizovat.

Z uvedených studií a poznatků z literatury nejlépe pro práci s dětmi vychází protokol National Institute of Child Health and Development. Je ideální pro práci s dětmi, které se staly obětí trestného činu. Zároveň nabízí přesný a strukturovaný návod pro vyšetřovatele. Výhoda daného protokolu je i v tom, že se snaží předcházet sugestivním otázkám. U NICHHD protokolu je také důležité, že má uvedeno zařazení pauzy a znalost vývojových specifíků. Obojí přispívá ke znalostem potřebám oběti a jejich respektování. To také přispívá k zmenšení rizika sekundární

viktimizace. Dítě se díky těmto opatřením může cítit příjemněji tím, že jeho potřeby a práva jsou respektovány.

Ohledně kognitivního interview panuje mezi odborníky neshoda v tom, jestli jde o metodu vhodnou pro děti, či nikoliv. Tato metoda pomáhá lepšímu vybavení informací, je ale dobré vynechat části, které pracují s abstraktním myšlením. Této kognitivní úrovně dosahují až děti na konci mladšího školního věku. Zároveň metoda využívá převyprávění událostí v jiném pořadí (například pozpátku). Tato část může být pro děti mladšího věku problematická. Pro tuto věkovou skupinu je podle některých autorů obtížné i převyprávět události, jak šly za sebou. Ovšem daná část (změna časové následnosti) se právě doporučuje vynechat, pokud osoba, se kterou vyšetřovatel provádí forenzní interview, je dítě.

RATAC funguje podobně jako NICHHD. S tím rozdílem, že nastavení pravidel neprobíhá na začátku rozhovoru, ale dítě je na ně upozorňováno v průběhu. Může tedy snadněji dojít k tomu, že se dítě bude obávat říct „já nevím“ a odpověď raději pozmění.

Michiganský protokol je využíván spíše pro práci s mladšími dětmi a nezapadá tedy do cílové skupiny mé bakalářské práce. Z toho důvodu ho zde uvádíme pouze stručně. Zároveň je ale vhodný pro děti s poruchami zraku nebo sluchu a z toho důvodu jsme se rozhodli ho ve své práci alespoň zmínit.

Problematické se ukázaly být Anatomické panenky. Ač někteří autoři vyzdvihují přínosy panenek jako například lepší pochopení mezi vyšetřovatelem a dítětem, odosobnění od činu a jednodušší převyprávění traumatické situace, vyskytují se i problematické aspekty této metody. Například zvýšená sugestibilita, vývojová specifika (mladší děti nemusí pochopit souvislost mezi jimi a panenkou) nebo kolísání výpovědi. Například pro NICHHD protokol je využití Anatomických panenek vyloženě nedoporučováno.

Nyní bychom shrnuli poznatky ohledně místa, kde je forenzní interview s dítětem prováděno. Místo pro vedení rozhovoru by mělo být příjemné. Během rozhovoru by nemělo dítě a vyšetřovatele nic a nikdo rušit. V čem se však odborníci neshodují, je využití hraček v místnosti, kde tato forenzní interview probíhají. Někteří doporučují je v místnosti nemít, protože fungují jako rušivý prvek a odvádějí pozornost dítěte. Jiní zase říkají, že to může pomoci dítěti se uvolnit. V zahraničí jsou k účelům forezního interview zřízená samostatná centra. Všechny procedury, které dítě musí podstoupit (výslech, vyšetření lékařem), se nachází v jedné budově. Tím se snižuje pravděpodobnost, že dítě bude muset opakovaně mluvit o traumatickém zážitku. Opakované výslechy a dotazování dítěte na traumatický zážitek zvyšuje riziko sekundární viktimizace.

Z tohoto důvodu se i doporučuje nahrání výslechu dítěte na kameru. V zahraničí dítě například ani před soudem nemusí opakovat svou výpověď a pokud ano, je to provedeno tak, aby se nemuselo potkat s pachatelem. Během forenzního interview je výpověď dítěte nahrána na videokameru a záznam je poté pouštěn během soudního řízení, a to i v případě, že se pachatel odvolá. Daná technika snižuje riziko sekundární viktimizace tím, že u dítěte snižuje úzkost ze setkání s pachatelem nebo rodinnými příslušníky během procesu. Zároveň může zmírnit strach z potrestání za to, jak vypovídalo. Dítě díky tomu nemusí opakovat traumatické zážitky další osobě. To také snižuje riziko opětovné traumatizace oběti. K predikci sekundární viktimizace slouží také nastavený zákon o Zvláště zranitelných obětech.

Samozřejmě v prevenci sekundární viktimizace hrají roli i další faktory, které v práci nezmiňujeme z důvodu jejího rozsahu. Například podle studie Bonach & Heckert (2012) má na prevenci sekundární viktimizace svůj podíl i to, jestli v zaměstnání mají vyšetřovatelé k dispozici supervizi a jestli dostávají podporu od svých kolegů.

Na závěr bychom upozornili na problematiku s implementací poznatků z vědy a forenzního výzkumu podle článku od Vincent (2020). Je důležité se podívat na to, jak byl nástroj implementován, jestli jej uživatelé opravdu používají a jestli ten, kdo jej implementoval, jeví o jeho efektivitu zájem. To znamená, že metoda může být sebelepší, ale pokud není dobře provedena, její efektivita klesá. I z tohoto důvodu je důležitý apel na proškolenost vyšetřovatelů pracujících s dětskými oběťmi, jak uvádí mnoho odborníků.

Seznam zkratek

NICHD protokol	National Institute of Child Health and Development
RATAC	Rapport, Anatomy Identification, Touch Inquiry, Abuse Scenario, Closure
FIA	Michiganský protokol forezního interview

Seznam použité literatury

Anderson, J., Ellefson, J., Lashley, J., Miller, A. L., Olinger, S., Russell A., Stauffer, J. & Weigman J. (2010). The CornerHouse Forensic Interview Protocol: RATAAC. In T. M. Cooley (Ed.), *Journal of Practical & Clinical Law* (pp 193-333).

APA. (2020). *Publication Manual of the American Psychological Association* (7th ed.). Washington, DC: American Psychological Association.

Ask, K. & Landström, S. (2010). Why emotions matter: Expectancy violation and affective response mediate the emotional victim effect. *Law & Human Behavior*. 34(5), 392-401. <https://doi-org.ezproxy.is.cuni.cz/10.1007/s10979-009-9208-6>

Baugerud, G. A. & Johnson, M. S. (2017). The NICH Protocol: Guide to Follow Recommended Investigative Interview Practices at the Barnahus? In S. Johansson., K. Stefansen, E. Barketeig & A. Kaldal (Eds.), *Collaboration Against Child Abuse* (pp. 97-119). [//doi.org/10.1007/978-3-319-58388-4](https://doi.org/10.1007/978-3-319-58388-4)

Boukalová, H., Gillernová, I. & Kostelníková, Z (2020). Problematika výslechu dětských svědků In H. Boukalová & I. Gillernová (Eds), *Vybrané kapitoly z forenzní psychologie* (s. 195-204). Karolinum.

Boukalová, H., Gillernová, I., Netík, K., Sejkorová, T., Záhorská J. & Zbořilová, K. (2006). Trestný čin ve vybraných psychologických souvislostech: Oběti trestných činů. In A. Heretik & J. Sochůrek (Eds), *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie* (s. 135-163). Karolinum.

Bonach, K. & Heckert, A. (2012). Predictors of Secondary Traumatic Stress among Children's Advocacy Center Forensic Interviewers. *Journal of Child Sexual Abuse*, 21. 295–314. DOI: 10.1080/10538712.2012.647263

Bosma, A. K., Mulder, E., Pemberton, A., & Vingerhoets, J. J. M. (2018). Observer reactions to emotional victims of serious crimes: stereotypes and expectancy violations. *Psychology, Crime & Law*. 24(9), 957-977. <https://doi.org/10.1080/1068316X.2018.1467910>

Bouwmeester, S. & Verkoeijen, P. P. J. L. (2010). Latent variable modeling of cognitive processes in true and false recognition of words: A developmental perspective. *Journal of Experimental Psychology: General*. 139(2), 356-381. doi: 10.1037/a0019301

Brainerd, C. J. & Reyna, V. F. (2012). Reliability of children's testimony in the era of developmental reversals. *Developmental review*, 32(3), 224-264. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2012.06.008>.

Brown, C. (2008). *Developmental psychology*. SAGE.

Brown, A., Hershkowitz, I., Orbach, Y., Lamb, M. E. & Esplin, P. W. (2018). *Tell me what happened: questioning children about abuse*. Wiley-Blackwell

Ceci, S., Hritz, A. & Royer, C. (2016). Understanding Suggestibility. In W. T. O'Donohue & M. Fenetti (Eds.). *Forensic Interviews Regarding Child Sexual Abuse: A Guide to Evidence-Based Practice* (pp. 141-153). Springer. DOI: 10.1007/978-3-319-21097-1.

Čírtková, L. (2014). *Viktologie pro forezní praxi*. Portál.

Čírtková, L. (2013). *Forezní psychologie*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o.

Corteen, K., Morley, S., Taylor, P. & Turner, Jo. (2016). *A Companion to Crime, Harm and Victimization*. Policy Press.

Daigle, L. E. & Muftić, L. R. (2016). *Victimology*. SAGE.

Davies, P., Francis, P. & Greer, Ch. (2007). *Victims, Crime and Society*. SAGE Publications

Duggan, M. (2018). *Revisiting the ideal victim: developments in critical victimology*. Policy Press.

Elmi, M. H., Daignault, I. V. & Hébert, M. (2018). Child sexual abuse victims as witnesses: The influence of testifying on their recovery. *Child Abuse & Neglect*, 86, 22-32. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.09.001>.

Faller, K. C. (2020). The Cutting Edge of Forensic Interviewing. *Journal of Child Sexual Abuse*, 29(2), 129-137. <https://doi.org/10.1080/10538712.2020.1718819>

Fenetti, M., O'Donohue, W., Happel, R. F. & Daly, K. (2015). *Forensic Child Psychology: Working in the Courts and Clinic*. John Wiley & Sons.

Fivush, R., Peterson, C. & Schwarzmüller, A. (2002). Questions and Answers: The Credibility of Child Witness in the Context of Specific Questions Techniques. In M. L. Eisen, J. A. Quas, & G. S. Goodman. *Memory and Suggestibility in the Forensic Interview*, pp. 331-354. Routledge

Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. SAGE

Friedman, W. J. & Lyon, D. (2005). Development of Temporal-Reconstructive Abilities. *Child Development*, 76(6), 1202-1216. <https://doi-org.ezproxy.is.cuni.cz/10.1111/j.1467-8624.2005.00844.x-i1>

Hanslemaier, M. & Baier, D. (2015). The effects of harm to and sympathy for the victim on punitive attitudes: evidence from a factorial survey. *Psychology, Crime and Law*, 21(9), 890-900. DOI: 10.1080/1068316X.2015.1054388

Hlavka, H. R., Olinger, S. D. & Lashley J. L. (2010). The use of anatomical dolls as a demonstration aid in child sexual abuse interviews: a study of forensic interviewer's perceptions. *Journal of Child Sexual Abuse*, 19(5), 519-553, DOI: 10.1080/10538712.2010.511988.

Holliday, R. E. (2003). Reducing Misinformation Effects in Children With Cognitive Interviews: Dissociating Recollection and Familiarity. *Child development*, 74(3), 728-751. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00565>

Goodman, G. S., Taub, E. P., David P. H. Jones, England, P., Port, L. K., Rudy, L., Prado, L., John E. B. Myers, & Melton, G. B. (1992). Testifying in Criminal Court: Emotional Effects on Child Sexual Assault Victims. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 57(5), i-159. <https://doi.org/10.2307/1166127>

Christie, N. (1986). The ideal victim. In E. A. Fattah (Ed.), *From crime policy to victim policy* (pp. 17-30). DOI 10.1007/978-1-349-08305-3

Eichenbaum H., Komorowski, R., MacDonald, Ch. J., Braus, B. J. & Robitsek, J. How Does the Hippocampus Support the Spatial and Temporal Attributes of Memory? In P. A. Jackson, A. A. Chiba, R. F. Berman & M. E. Ragozzino (Eds.). (2015). *The neurobiological basis of memory: A system, attribute, and process analysis*. Springer International Publishing AG.

Klemfus, J. Z & Ceci, J. C. (2013). The Law and Science of Children's Testimonial Competency. In R. R. Holliday & T.A. Marche (Eds.), *Child Forensic Psychology: Victim and Eyewitness Memory*. (pp. 179-209).

Kostelníková, Z. (2020). Kognitivní interview. In H. Boukalová & I. Gillernová (Eds), *Vybrané kapitoly z forenzní psychologie* (s. 371-379). Karolinum.

Kourken M. (2016). *Mental Time Travel: Episodic Memory and Our Knowledge of the Personal Past*. The MIT Press.

Lamb, M. E., Orbach, Y., Hershkowitz, I., Esplin, P. W. & Horowitz, D. (2007). A structured forensic interview protocol improves the quality and informativeness of investigative interviews with children: A review of research using the NICHD Investigative Interview Protocol. *Child Abuse & Neglect*, 31(11-12), 1201-1231. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.104930>

Langmeier, J. & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. GRADA

Lavoie, J., Wyman, J., Crossman, A. M., & Talwar, V. (2021). Meta-analysis of the effects of two interviewing practices on children's disclosures of sensitive information: Rapport practices and question type. *Child abuse & neglect*, *113*, 104930. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.104930>

Loftus, E. & Palmer, J. C. (1974). Reconstruction of automobile destruction: An example of the interaction between language and memory. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, *13*(5), 585-589. DOI: 10.1016/s0022-5371(74)80011-3

Lyon, T. D. (2002). Applying Suggestibility Research to the Real World: The Case of Repeated Questions. *Law and Contemporary Problems*, *65*(1), 97–126. <https://doi.org/10.2307/1192367>

Magnusson, M., Ernberg, E., Landström S. & Akehurst, L. (2020). Forensic interviewers' experiences of interviewing children of different ages. *Psychology, Crime & Law*, *26*(10), 967-989, DOI: 10.1080/1068316X.2020.1742343

Maklebust, T. (2017). The Nordic Model of Handling Children's Testimony. In S. Johansson., K. Stefansen, E. Barketeig & A. Kaldal (Eds.), *Collaboration Against Child Abuse* (pp. 97-119). [//doi.org/10.1007/978-3-319-58388-4](https://doi.org/10.1007/978-3-319-58388-4)

Macleod, E., Gros, J. & Hayne, Harlene. (2014). Drawing conclusions: The effect of instructions on children's confabulation and fantasy errors. *Memory*, *24*(1), 21-31. DOI: 10.1080/09658211.2014.982656

Menom, A. & Meissner, CH. A. (2010). THE COGNITIVE INTERVIEW: A Meta-Analytic Review and Study Space Analysis of the Past 25 Years. *Psychology, Public Police and Law*, *16*(4), 440–372, DOI: 10.1037/a0020518

Milne, R. & Bull, R. (2003), Does the cognitive interview help children to resist the effects of suggestive questioning? *Legal and Criminological Psychology*, *8*, 21-38. <https://doi-org.ezproxy.is.cuni.cz/10.1348/135532503762871219>

Milne, R., Sharman, S., Powell, M. B. & Mead, S. (2013). Assessing the Effectiveness of the Cognitive Interview for Children with Severe Intellectual Disabilities. *International Journal of Disability, Development and Education*, 60(1), 18-29.
<https://doi.org/10.1080/1034912X.2013.757137>

Morgan, R. E & Thompson, A. (2021, 10) *Bureau of Justice and Statistic*.
<https://bjs.ojp.gov/sites/g/files/xyckuh236/files/media/document/cv20.pdf>.

National institute of justice (2011). National institute of justice.
<https://nij.ojp.gov/topics/articles/child-interviews-and-prosecution-child-abuse>).

Netíková, D & Netík, K. (1994). *Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky*. Karolinum.

Nolen-Hoeksema, S., Frederickson, B. L., Loftus, G. R. & Wagenaar, W. A. (2012). *Psychologie Atkinsonové a Hilgarda*. Portál

NICHD protocol (2013) *International evidence-based investigative interviewing of children*.
<http://nichdprotocol.com/>

(*NICHD Investigation interview protocol* (n.d). Youth.go. <https://youth.gov/content/nichd-investigative-interview-protocol>).

Ornstein & Haden (2002). The Development Memory: Toward and Understanding of Children's Testimony. In M. L. Eisen, J. A. Quas, & G. S. Goodman. *Memory and Suggestibility in the Forensic Interview*, pp. 29-61. Routledge

Otgaar, H., De Ruiter, C., Sumampouw, N., Erens, B. & Muris, P. (2020). Protecting Against Misinformation: Examining the Effect of Empirically-Based Investigative Interviewing on Misinformation Reporting. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 36(4), 1-37.
DOI:10.1007/s11896-020-09401-2

Otgaar, H., Howe, M. L. & Muris, P. (2017). Maltreatment increases spontaneous false memories but decreases suggestion-induced false memories in children. *Developmental Psychology*, 35(3), 376-391. <https://doi-org.ezproxy.is.cuni.cz/10.1111/bjdp.12177>

Peterson, J. D., Jones, K. T., Stephens, J. A., Gözenman, F. & Berryhill, M. E. (2016). Childhood Memory: An Update from the Cognitive Neuroscience Perspective. In W. T. O'Donohue & M. Fenetti (Eds.). *Forensic Interviews Regarding Child Sexual Abuse: A Guide to Evidence-Based Practice* (pp. 81-106). Springer. DOI: 10.1007/978-3-319-21097-1.

Quas, J. A., Goodman, G. S., Ghetti, S., Alexander, K. W., Edelstein, R., Redlich, A. D., Cordon, I. M., David P. H. Jones, & Haugaard, J. J. (2005). Childhood Sexual Assault Victims: Long-Term Outcomes after Testifying in Criminal Court. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 70(2), i-139. <http://www.jstor.org/stable/3701439>

Roebbers, C. M. & Schneider, W. (2001). Individual differences in children's eye witness recall: The influence of intelligence and shyness. *Applied Developmental Science*, 5(1), DOI: 9-20. 10.1207/S1532480XADS0501_2

Shaffer, D. R. & Kipp, K. (2010). *Developmental Psychology: Childhood & Adolescence*. Wadsworth Cengage Learning

Sternberg, K. J., Lamb, M. E., Hershkowitz, I., Esplin, P. W., Redlich, A. & Sunshine, N. (1996). The relation between investigative utterance types and the informativeness of child witnesses. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 17(3), 439-451. [https://doi.org/10.1016/S0193-3973\(96\)90036-2](https://doi.org/10.1016/S0193-3973(96)90036-2)

Vágnerová, M. & Lisá L. (2021). *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Karolinum

Velikovská, M. (2016). *Psychologie obětí trestných činů*. GRADA

Vincent, G. M. (2020) Introduction to this Special Issue on implementing evidence-based practices in forensic settings.

Wrede, O., Ask, K. & Strömwall, L. A. (2015). Sad and exposed, angry and resilient? *Social Psychology*, 46(11), 55-64. <http://dx.doi.org.ezproxy.is.cuni.cz/10.1027/1864-9335/a000221>

Wyman, J., Saykaly, Ch. & Talwar, V. (2021). The effectiveness of free-recall, cognitive instruction and closed-ended questions when students with and without disabilities provide eyewitness reports of another's transgression. *Psychology, Crime & Law*, 27(9), 849-868. <https://doi.org/10.1080/1068316X.2020.1852564>

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů (2013). <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-45>

Zbořilová, K. (2020). Oběti trestných činů. In H. Boukalová & I. Gillernová (Eds), *Vybrané kapitoly z forenzní psychologie* (s. 127-157). Karolinum.